19 MAYIS

SAMSUN HALKEVİ DERGİSİ

SAYI : 64

29 Birinciteşrin 1943

İÇİNDEKİLER

Yirminci yıl		E. HEKİMGİL
Akpınar Köy Enstitüsü		N. BİRİZ
Çarşamba bataklıklarının kurutulması		İLERİ
İnönü	[Şiir]	A. OLAÇ
Bir Türbe ve kitabesi		Kâ. DİLCİMEN
Samsun yardım sevenler kurulu		19 MAYIS
Akpınar kıyıları	[Şiir]	Z. ORAL
Şehrimizin kuruluş ve inkişafında coğrafî şartların rolü		M. KARAKURUM
Pietro Mascagnie	[Müzik]	N. TERİM
Türktür	[Şiir]	M. H. ENGİN
Tütüncülükte kurtuluş yolları		S. COŞKUN
Kurs Destanı	[Şiir]	K. KIYAK
Samsun Beden Terbiyesi Bölgesinin çalışmaları		***
Yok ve Ker kelimeleri üzerinde düşünceler		Kâ. DİLCİMEN
Ünüversite Haftasının açılışı	[Nutuk]	Rektör prof. Dr. T. SAĞLAM
Samsunda Ünüversite haftası		O. ÇAPLI
Kezban Kızın Efesine		A. K. ONUR
Halkevi Haberleri		

19 MAYIS

Samsun Halkevi Dergisi

Cilt : 6 — 29 Birinciteşrin 1943 — Sayı : 64

19 Mayıs, okuyucularının Cumhuriyet bayramını kutlar.

OKUYUCULARIMIZA

Evimizin dergisi olan 19 Mayıs yurttaki kâğıt durumu dolayısile üç ayda bir çıkacaktır.

19 Mayıs Samsunu tanıtmak ve dolayının ihtiyacını karşılamak arzusundadır.

Gelecek sayılarda gençler için sahifeler ayrılacaktır. Gönderilen yazılardan beğeniler.ler sıra ile konacaktır. Bu sayıda Lâdik Akpınar köy enstitüsü talebelerinin şiirlerini koyuyoruz.

Yazılardan mahallî konulara ait olanlar tercih edilir.

Samsun folklörüne ait her yazıya dergimizin sahifeleri daima açıktır.

19 Mayısta çıkan bütün yazılar Dil—Edebiyat şubesinin komite kararile konur. Dergide çıkan ve çıkmayan yazı sahibine geri verilmez.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

Cumhuriyetimizin Kurucusu

Ebedî Şef Atatürk

Cumhuriyetimizin Başbuğu Cumhurreisimiz

Millî Şef İsmet İnönü

YİRMİNCİ YIL

Emin HEKİMGİL

Tarihe baksak dünyada en çok devlet kuran bir milletiz. Yakın çağlarda geçirdiğimiz büyük felâketler, geçen cihan harbı ve sonunda istiklâlimizi, vatanımızı kurtarmak için giriştiğimiz çetin İstiklâl savaşının sonuncu Cumhuriyetimiz olmuştur.

Büyük harp bittikten sonra bir çok memleketlerde kırallıklar yıkıldı, rejimler değişti. Fakat bu devrimler yapılırken egemenlik millete verilmediği için içte hoşnutsuzluk baş gösterdi, başarı elde edilemedi.

Türkiye Cumhuriyeti ise bir sınıf devrimi veya zor karşısında yapılan bir rejim değişikliği değildir. Türk milletinin büyük ve devamlı başarısının bir sonuncu ve halkın eseridir.

Millî Mücadelenin başladığı Erzurum ve Sıvas kongrelerinde Türk milletinin hakkını ve istiklâlini silâhla korumaya karar verdiği gün egemenliği millet ele almış, Cumhurluğa doğru yürünmüştü. Büyük Millet Meclisi kurulduğu gün ise Cumhuriyet kabul edilmiş demekti. İç ve dış büyük olaylar bu millet idaresine Cumhuriyet adının konmasını (29 Birinci Teşrin 1923) kadar geciktirdi.

İşte yirminci yıldönümünü sevinçle kutladığımız Cumhuriyet Türkün ebede kadar yaşayacak büyük varlığıdır.

Yurdu her bakımdan kalkındırmak, güzelleştirmek, bayındır bir hale getirmek; milleti iyiye, doğruya hızla götürmek milliyetçi, halkçı, lâik, devletçi ve inkılâpçı Cumhuriyetimizin ülküsüdür.

Dışta ise bütün dünya devletlerile iyi ve karşılıklı güvene dayanan yurtta ve cihanda sulhu istiyen Türkiye Cümhuriyeti 1918 denberi kurulan yeni rejimlerin en başarılısı oldu. Yakın olaylar bunu bütün dünyaya gösterdi ve gösteriyor.

Erzurum kongresinde (50), Büyük Millet Meclisi kurulurken (600) lira paramız vardı. Bugün bütçemiz yüz milyonlar içindedir.

İstiklâl harbine girerken ordumuz (50) bin kişi idi ve silâhsızdı. Bugün büyük ve modern bir ordumuz var. Cumhuriyeti ilân ederken okuma bilen yazma bilmiyen öğretmenlerimiz vardı. Bugün milletin o/o 40 okuyup yazıyor ve Cumhuriyet en verimli eserlerini kültürde görüyor. Bayındırlıkta, tarım ve tecimde, sıhhatta büyük işler yapıldı ve her gün yapılmaktadır.

Şüphesiz bu yapılanlar yeter değildir, daha çok çalışmak, dünya medeniyetinde en ileriye varmak Cumhuriyetimizin başlıca amacıdır.

Cumhuriyetimizi kuran Türk milletinin kurtarıcısı ve en büyük evlâdı Atatürk daima kalbimizdedir. Tuttuğumuz yolun başında bizi her zaman selâmete çıkaran ve en önde yürüyen Başbuğumuz İnönü var.

Hepimiz millî birliğin en büyük kuvvet olduğunu yirmi senedir biliyor ve şimdiye kadar görülmemiş bir kuvvete sahip bulunuyoruz.

Bugünü sulh içinde tehlikelerden uzak, geleceğe güvenle bakarak kutluyor, selâmlıyor, Türk olduğumuz için gurur ve sevinç duyuyoruz.

« Ne mutlu Türküm diyene» .

***

Cumhuriyetin 20 inci yılında:

Akpınar Köy Enstitüsü

"Lâdik—Akpınar'da geçirdiğim günden çok memnun oldum „ 23-VIII-1942
İSMET İNÖNÜ

«Köy Enstitülerini Cumhuriyetin eserleri içinde en kıymetlisi ve en sevgilisi sayıyorum. Köy Enstitülerinden yetişen evlâtlarımızın muvaffakiyetlerini ömrüm oldukça, candan takip edeceğim.„ 9-V-1941
İSMET İNÖNÜ

Samsun Halkevinde söyledikleri nutuktan :

„Samsun'a gelinceye kadar Köy Enstitülerinden üçünü gördüm. Kız ve ve erkek köylü çocuklarımız hem müesseselerini kuruyorlar hem de ileride ifa edecekleri yüksek vazifeleri için hazırlanıyorlardı. Yapıcı, çare bulucu, çalışkan bir ruh bu Enstitülerin hayatına hâkim olmuştur. Bu durumu görmekten pek memnun oldum, Pek ümitliyim. Türk kızlarının müstesna haysiyeti ve ciddî vazifeseverliği bütün mekteplerimizde olduğu gibi Köy Enstitülerinde de göze çarpmaktadır. Öğretmenler ve Enstitü müdürleri Türk köyünün gelecegini sağlam temellere istinat ettirmek için aşk ile çalışıyorlar. İktidarlı, fedakâr ve vatansever köy öğretmenleri yetiştirmek Enstitülerin mukaddes emelleridir.»

Şüphe yoktur ki Enstitü öğretmenlerine ve müdürlerine düşen vazife hepimiz için, her vatansever için imrenilecek, heves edilecek bir vazifedir. Şimdiki tutumları iyi netice alacağımız ümidini bende çok kuvvetlendirdi. Köy Enstitüleri hakkında bu müsbet görüşlerimi vatandaşlarıma söylemekten zevk alıyorum." 24-25—VIII—1942
İSMET İNÖNÜ

Akpınar Köy Enstitüsünün temeli 28 Mart 1939 tarihinde Havza Kamlık Köy Eğitmenleri Yetiştirme Kursu ile atılmıştır.

İlk teşkilde kursun bir tek masası ve bir idare lambası bile yoktu. 17 gün içinde geceli gündüzlü bir çalışmadan sonra 120 mevcutlu bir kurumun her türlü ihtiyacını karşılayacak tipte ve miktardaki maddeler tamamlandı, kurs 17 Nisan 1939 da faaliyete başladı.

Su, yer, yol ve harp şartlarının gösterdiği bin türlü zorlukları yenerek 96 mezunla 21/x/1939 da sona eren bu kursun çalışmaları başlı başına bir enerji destanıdır.

Kamlık Eğitmen kursu bu çalışma devresinde : Kendi öğretmen ve eğitmenlerinin emeğile biri büyük biri de küçük olmak üzere 2 bina yapmış, köy yollariyle köy çeşmelerinin onarımında çalışmıştır.

Toprak, su ve yol zaruretleri yüzünden Enstitü 1940 Haziranı başında Lâdik kazasının Akpınar mevkiine taşındı. Burada tek dikili ağaç ve tek bir çatı bile yoktu.

1940 yeni eğitmen kursu burada kendisine ayrılan 2500 dekarlık toprak üzerinde hemen işe girişerek 9 yapının temellerini ve ara yollarını hazırlamıya başladı. Eğitmenler her sabah saat yedide yola çıkıyorlar, 4 kilometrelik bir yolu güle oynıya yürüyerek iş alanına geliyorlar, işe girişiyorlardı. Öğleyin

kasabaya dönülüp yemek yeniyor bir başka eğitmen grubu öğleden sonraki işe ayni şekilde, ayni hızla devam ediyordu.

28 Hazirandan 15 Temmuza kadar olan müddet içinde 9 binanın, ara yolları tesviyesi yapılmıştı.

İlk temel 15/VII/ 1940 da atıldı. Bir yandan dıvarlar örülüyor, bir yandan su getiriliyor, bir yandan taş taşınıyor, öte yandan da tuğla kesilip yakılıyordu. Hemen hergün yağan yağmur insanları bir düzüye sırsıklam ıslıyorsa da kuru - culuk—yapıcılık enerjisini eritemiyordu.

Ağustosun 8 inde Enstitünün ilk talebesi geldi. 17 Ağustosta Enstitü ilk 32 çocuğunu bağrında taplamış oldu. 1940 Eylülünün üçünden o ayın sonuna kadar Eskişehir—Çifteler Köy Enstitüsünden de 20 çocuk Akpınar'a emeklerini ve sevgilerini kattılar.

İşte bu aslanca çalışmalarla bin türlü çetin, ıztıraplı şartların her çeşit kahrı ve sitemi yenilerek Birinciteşrin ayının sonunda dokuz bina yapıldı ki bunlardan beş tanesi 18. 25X7,5X5; bir tanesi 24X11,5X5; bir tanesi 7X12,5X3; iki tanesi 7X8X3 metre ebadındadır.

1940 Eğitmen Kursu Birinciteşrin ayının 23 ünde mezunlarını vererek binaları Enstitü talebesine teslim etmiştir.

1940 Eğitmen kursunun ve Enstitünün ilk talebesi 32 çocukla Eskişehir Ens - titüsünden gönderilen 20 talebenin bu kısa müddet içindeki başarılarını, onlara hakim olan yapıcı ve yaratıcı ruhu burada saygı ile anmak bir vazifedir.

1940 yılının sonunda bu 32 talebe ikinci sınıfa geçmiş, birinci sınıflara da [144] çocuk alınmıştır.

1940—1941 kışı —bilindiği üzere— pek şiddetli geçmiştir. Bu kış içinde Enstitü yakınlarında tipiye tutulan 37 yurttaşın hayatı; talebe ve öğretmenler tarafından pek büyük fedakârlıkla kurtarılmış olduğunu Enstitüye hakim olan ahlâka bir örnek diye kaydedebiliriz.

Enstitünün ilk kız talebesini 8 Şubat 1941 tarihinde Tokat Maarif Müdürü Fazıl Gönen ile Tokat gezici Başöğretmenlerinden Kemal Oral getirip Enstitüye vermişlerdir. Bunlar 37 kızdır.

24 Nisanda açılan 1941 Eğitmen Kursuyle Enstitünün 254 evlâdını yeniden iş başında buluyoruz. Haziranın 22 sinde temelleri atılan yeni 8 bina Eylül sonunda bitirilmiştir. Bunlardan biri 24.11.5X5; üç tanesi 8.15X15X5; iki tanesi 10.25X11.15X5; bir tanesi 4XSX3,5 biri 3,5X4X2,5 metre ebadındadır.

Ayni devre içinde 150 metrelik yol yapılmış; 10—16 metre derinliğinde 6 kuyu kazılarak bunların suları demir borularla binalara getirilmiştir.

Yine bu devrede talebeden bir grupla bir eğitmen grubu Ankara—Hasanoğ - lan Köy Enstitüsü inşaatına yardıma giderek oradaki [Akpınar] pavyonunu yapmıştır.

Yine bu devrede talebeden bir başka grup Sıvas—Yıldızeli Köy Enstitüsü inşaatına yardımda bulunarak tabiatın pek çetin şartları altında iş görmüşler, büyük bir eserin ilk yapısını kurmuşlardır.

1941 Eğitmen kursu ve o yıl iş başında olan talebe ile öğretmenlerin yüksek başarılarını da burada takdir duygularımızla belirtmek lâzımdır.

1941 yılı sonunda talebe sayısı [176] olmuştur.

1941—1942 kışı da —geçen yıl ki— kışa rahmet okutacak derecede sert ve sürekli geçmiştir. Bu kış esnasında bir çok yurttaşın hayatı yine Enstitü evlâtları tarafından muhakkak birer ölümden kurtarılmıştır.

1942 yazında Enstitüde müstakil kurs açılmamış, Samsun vilâyetinden gön - derilen 18 eğitmene yardımcı kursta tamamlayıcı dersler verilmiştir.

1942 İnşaat mevsiminde biri 15X13X8; biri 6X12X4; biri 6X10X4 metre ebadında olmak üzere 3 bina ile büyük bir samanlık yapılmış aynı zamanda geçen yıllarda yapılan binaların eksikleri tamamlanmıştır.

1943 yılı yazında da üç tanesi 6X12X4 metre, biri 28,40X11,50X5,15 metre genişliğinde dört bina yapılmış 24X11,5X6,15 metrelik büyük bir binanın da temelleri subasmanlarına kadar bitirilmiştir.

Yine bu yıl içinde 1972 metre uzaktaki kaynaklarda 25 kuyu kazılmış bunlar yer altı tünellerile birbirine bağlanarak bir metre derinlikte yapılan künk ve borularla Enstitüye bol su getirilmiştir.

1942 yılı sonunda talebe kadrosu [276] yı bulmuş olup şimdi de [476] talebesi vardır. 1943 yılı kursunda 70 eğitmen yetiştirilmektedir.

Enstitüde talebe günün yarısında ders, yarısında da iş görür, öğleden önce derste olanlar; öğleden sonra işe dağılırlar, öğleden önceler işte olanlar da derslere girerler. Böylece günün her saatinde atelyeler ve tarlalar elemansız kalmamış olur.

Bugün Enstitüde 1— tezgâh ve bez dokumacılığı; 2— Çorapçılık; 3— Biçki dikiş; 4— Terzilik; 5—Marangozluk-dülgerlik; 6— Demircilik; 7— İnşaatcılık; 8— Balıkçılık; 9— Çeşitli ziraat almak üzere 9 iş şubesi faaliyettedir.

Talebe ve eğitmenler bu işlerde mütehassıs öğretmenlerle birlikte usta öğre - ticilerin nezareti altında iş içinde amelî ve hünerli olarak yetiştirilmektedir. Ayrıca bir de taş ocağı vardır ki müesseseye lâzım olan taş buradan talebe ve eğitmenler tarafından çıkarılıp taşınmaktadır.

Artık bez, çorap, dikiş, terzilik, marangozluk, demircilik ve balık ihtiyaçları yönünden Enstitü kendine yeter bir varlığa ermiş bulunuyor.

Bütün yapıların her türlü işleri talebe ve eğitmenlerin elinden çıkmış olup iç eşyasını da (masa, dolap, ranza vesaire gibi) onlar hazırlarlar.

Her hafta bir grup usta öğreticinin nezareti altında Lâdik gölünde ve Tersakan ırmağında balıkçılık dersi tatbikatı görürler. Haftanın üç gününde balık, Enstitü sofralarının çeşnisi arasındadır.

Şimdi de ziraat çalışmalarına geçiyoruz : 1941 yılında 162,5 dekarlık yere buğday, arpa, yulaf, bakla, mısır, pancar, kenevir, soğan ekilmiş 3420 fidan dikilmiştir.

1942 yılında 360 dekarlık yere buğday, arpa, yulaf, bakla, mercimek, soğan, mısır, bezelye, patates, fasulye ekilmiş 1600 fidan dikilmiştir.

1943 kışının Lâdikte erken gelip uzun sürmesine rağmen 481 dekarlık yere

arpa, fasulye, mısır, kır pirinci, nohut, buğday, bezelye ekilmiştir.

1941 de 20 dekar olarak hazırlanan sebze bahçesi 1943 de 60 dekara çıkarılmıştır. Bu bahçeden 3 yıldanberi Enstitünün yaş ve bir kısım kuru sebze ihtiyacı temin olunmaktadır.

Şunu söylemek lâzımdır ki ekilen bu arazi 70—80 senedenberi boz bırakılıp işlenmemiş olan ağır topraklardandı. Enstitünün bütün tarlaları yeni baştan açılıp bozulmakta, sürülüp işlenmektedir. Gelecek yıla şimdiden 450 dekarlık yeni bir yer daha hazırlanmış bulunuyor.

Müessesede 8 baş sığır, 9 baş at ile 60 koyun ve bir miktar kümes hayvanı; ilk ihtiyacı karşılayacak kadar da ziraat aracı vardır. Ahırlar ve tavlalar ağıllar yapıldıkça hayvancılık inkişaf bulacaktır.

İşlikler ve ziraat işletmeleri mütedavil sermaye ile idare edilmektedir.

Enstitüde her türlü bakım, temizlik ve idare işleri talebe ve eğitmenler tarafından görülür. Bu işler için işçi kullanılmaz.

Enstitüden şimdiye kadar 255 eğitmen mezun olmuştur. Bunlar iş başındadır.

Müessesenin bu faaliyetini aziz ve sevgili Millî Şefimiz İsmet İnönü'nün yüce ilgilerine, C. H. P. nin yüksek prensiplerine, Cumhuriyet Hükûmetinin sistemli çalışmalarına ve himayelerine, Samsun—Tokat ve Amasya vilâyetlerinin idarecilerine ve bu vilâyetlerdeki bütün yurttaşların samimî ve temiz güvençlerine borçluyuz.

Çocuklarım, arkadaşlarım ve eğitmen evlâtlarım engin bir vazife ahlâkı, temiz bir yurt feragati içinde büyüklerine saygılı ve itaatlı, memlekete faydalı olarak yetişiyorlar.

23/VIII/1943 de Enstitümüzü ziyaret ve teftiş buyuran Başbuğumuzun yüce takdirlerile en geniş ölçüde bahtiyar ve mesut olarak şükran borçlarımızı bütün yurttaşlara arzedebildisem ne mutlu..

Akpınar Köy Enstitüsü sevgili Cumhuriyetimizin 20 nci yılına vazifesini yapmışlara ve iş başarmışlara yarar bir gurur ve bahtiyarlıkla girmektedir. Bu güven ileride alacağımız mesafelerin tam ve mükemmel bir inancasıdır. Şimdiye kadar nail olduğumuz yüce takdirleri başımızın üstünde taşıyarak bunlara lâyık ve sahip olmak için insan enerjisinin sınırı içindeki her fedakârlık bizim ülkümüzdür. Gözlerimiz aydın, alnımız açık, içimiz ve işimiz ak paktır. Yirminci yılı bu inanla kutluyoruz.

Nurettin BİRİZ
Lâdik—Akpınar Köy Enstitüsü Müdürü

Çarşamba Bataklıklarının Kurutulması

Yeşilırmak muhtelif Vilâyetlerde ayrı ayrı bakımlardan kumanda altına alınmaktadır. Türk mühendislerinin vatan sularını faydalı kılmak için büyük bir aşkla çalıştıklarını görmek insanı çok sevindiriyor.

SAMSUN.
İNÖNÜ

Osmanlı İmparatorluğunun enkazı üzerinde ve istilâdan henüz kurtarılmış harap anavatan topraklarında yükselen genç Türkiye Cumhuriyeti; halledilmesi çok güç fakat halledilmesi mutlaka lâzım olan bir çok meseleler, davalar karşısında kaldı. Bu davalardan birisi de; yurdun umumî olarak (SU) davası idi.

Bu davanın mahiyetini anlayabilmek için kuş bakışı bakacak olursak kısaca şunları görebiliriz :

1 — Ekilen tohumların kaybolması, onların filizlenmesi için gökten yağmur bekleyen kurak ve çorak topraklar

2 — Zaman zaman taşan ve her taşışında sağını solunu yıkıp götüren; bazen binlerce insan ve hayvanın telef olmasına sebep olan, hiç bir faydası olmadığı halde sadece zarar veren, kumanda altına alınmamış, başıboş, hırçın dereler, ırmaklar, nehirler

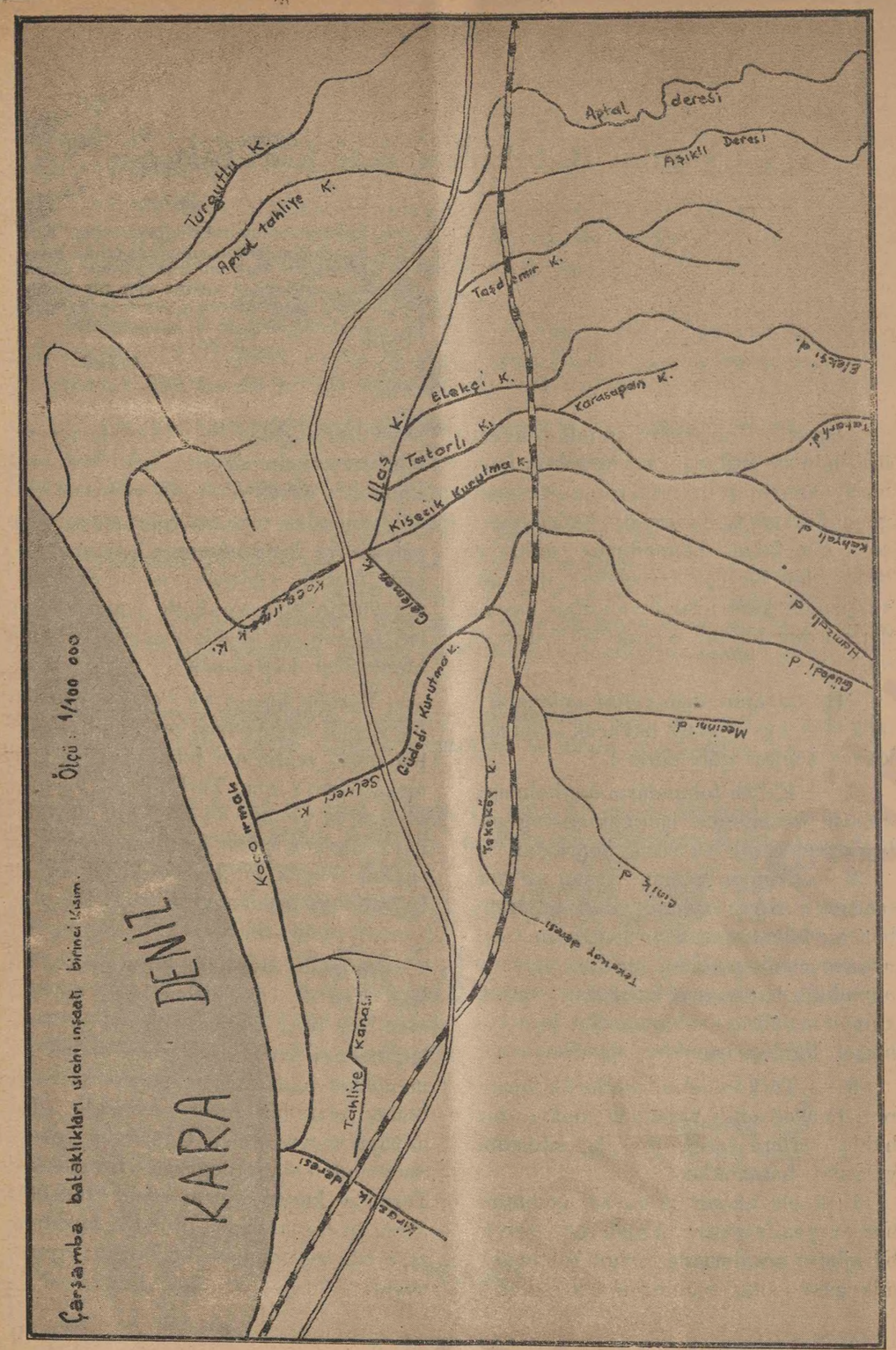
3 — Türk milletini asırlardır kemiren, onu senenin yarısında mefluç bir halde yerlere seren mel'un sıtmanın yatakları bataklıklar.

Evet ele alınan su davası ile bütün bunlar yenilecektir. Yapılacak büyük barajların arkalarında toplanacak büyük mikyasta sular muntazam kanallarla suya hasret çeken kurak tarlalara sevkedilecek, taşan dereler ıslâh edilerek kumanda altına alınacak ve asırlardır zarar menbaı olan bu vatan sularından sulama ve içme işlerinde azamî derecede istifade edilecek ve nihayet sıtma yatağı olan ve Türk sağlığının ve istikbalinin en büyük düşmanı bulunan bataklıklar kurtulacaktı.

Burada kısaca ve kolayca yazılan bu işlerin başarılması çok güçtü Fakat her gücü yenmesini bilen ve gücü yenmekten zevk alan Türk milleti bu güçlükleri de yendi ve yeni Türk devletinin karşısına çıkan asırlık su davalarından büyük bir kısmı halledildi ve halledilmek yoluna girdi.

***

Çarşamba ovasının kurutulması ve ıslâhı işi de asırlardan beri mevcut olan, bir türlü halledilemeyen ve halledilmediği için de asırlardır millet ve memleket için sadece ıstırap kaynağı olmuş olan bir tarih davasıdır. Bu davaya mevzu olan Çarşamba ovası Samsundan daha doğrusu Kirazlıktan Termeye kadar devam eden 1,000,000 dekarlık bir arazidir. Bu ova kurutma ve ıslâh bakımından üç kısma ayrılmıştır:

I — Kirazlıktan Turgutlu deresine kadar olan mıntakaki bunun sahası 250 000 dekardır.

II — Çarşamba civarında, Yeşilırmağın eski yatağı olan kör ırmak ile Sarılık deresi bataklıkları ki bunun sahası 150 000 dekardır.

III — Yeşilırmağın Termeye kadar olan sağ sahil kısmı ki bununda sahası 600 000 dekardır.

Bu üç mıntakadan şimdilik yalnız I. inci mıntaka yani Kirazlık deresinden Turgutlu deresine kadar olan kısmın kurutulması ve islâhı işi 1,800,000 lira bedelle müteahhide ihale edilmiş ve 13.6.1943 tarihinde Kirazlıkta yapılan temel atma merasimile kanal hafriyatına başlanmış bulunmaktadır.

Diğer iki kısımda ayrı bir ihale mevzuu olarak hazırlanmaktadır ki ancak bu mıntakaların da kurutulması işi tamamlanmış olacaktır.

Şimdi müteahhide ihale edilen ve faaliyete geçilmiş bulunan Kirazlık—Turgutlu deresi arasındaki ovanın bu ovadaki derelerin bu günkü durumuna ve yapılacak işlere kısaca bir göz gezdirelim:

Ovanın başladığı Kirazlık deresi kısmında dağ ile deniz arasındaki mesafe 1,5 kilometredir. Turgutlu deresi istikametinde ova genişliği 11 kilometre ve Kirazlık deresi ile Turgutlu deresi arası 20 kilometredir. Bu sahada mevcut belli başlı dereler şunlardır:

Kirazlık, Tekkeköy, Cinik, Mecinni, Güdedi, Hamzalı, Kâhyalı, Tatarlı, Elekçi, Taşdemir, Ağşıklı dere, Abdal Irmağı ve Turgutlu deresi.

Bu derelerin şimdiki durumları şunlardır.

a — Yataklar rusubat mahrutu üzerindedir (sabit bir yatak yoktur).

b — Mecralar umumiyetle sık çalılık, dikenlik ve ormanlık arasındadır. Böylece maktalar mütemadiyen küçülmektedir.

c — Ovayı sahile muvazı kateden şose ve demiryolu üzerindeki köprü açıklıkları azdır.

d — Sahile muvazi 2—2 5 kilometrelik kısım alçaktır.

Derelerin bu durumları şu neticeleri doğurmuştur.

a — Bazı çukur yerlerde bataklıklar teşekkül etmiştir (Başkacı, Tepealtı, Karasapan sazları gibi)

b — Bataklık sebebiyle sıtma çok fazladır.

c — Yataklara sığmayan feyezan suları ovayı kaplamaktadır. Bu hal ekim mevsimine rastladığından zarar çok büyüktür. Bazı seneler iki üç defa tohum atıldığı vakidir. Su altında kalan saha 50.000 dekardır.

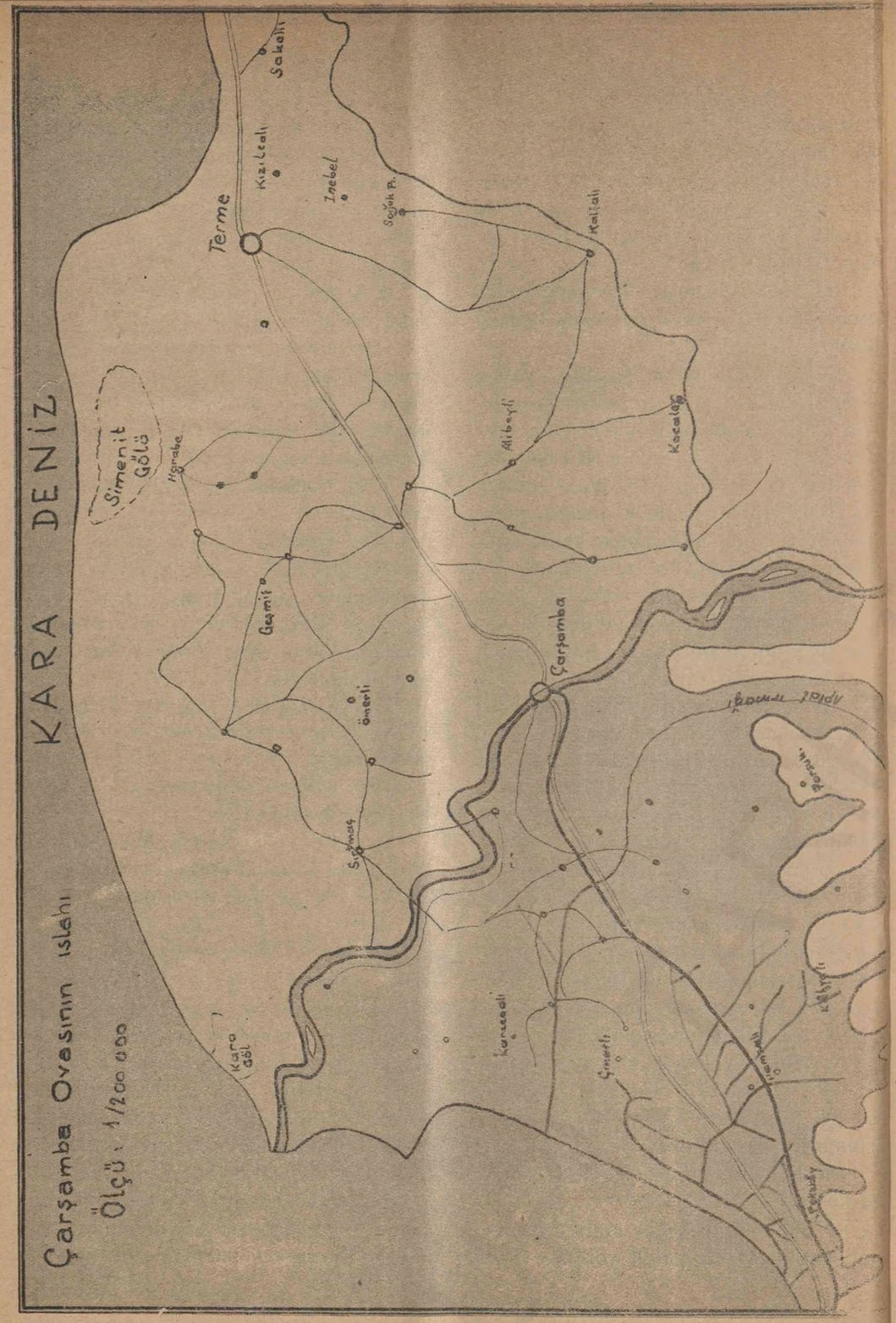
Yapılmakta olan ameliyatın mahiyetini de şu suretle kısaca izah etmek mümkündür.

Şose ovayı ikiye ayırmıştır. Cenup ve şimal kısımları.

a — Cenup kısım yani şose ile dağ arasındaki kısımda arazi meyli fazladır. Bu kısımda yapılak işler; dere yataklarını temizlemek köprü debuşelerini artırmak, icap eden yerlerde kanal ve sedde yapmaktır.

b — Şimal kısım yani şose ile deniz arasındaki kısımda arazi meyli çok azdır Bu kısımda: Feyezan suları altında kalan yerler tahliye kanallarile ve derelerin sed lelenmesile islâh edilecek ve alçak yerler kolmataj usulile kurutulacaktır. (Akçasaz bataklığı gibi)

Bütün bu işlerin yapılması için de ceman 85 kilometre uzunluğunda kanal açılacak ve 650 000 metre mikâp

muntazam kanal hafriyatile 1,700,000 metre mikâp sedde inşaatı yapılacaktır. Ayrıca 27 adet irili ufaklı köy yolu köprüsü ile 4 adet demiryolu köprüsüde yapılacak işler arasındadır.

Bu ana kadar açılmış bulunan koca ırmak kanalının taban genişliği 26 metre ve üst seviye genişliği 35 metredir. Seddeler arasındaki mesafe 75 metre olacaktır.

Bu büyük toprak hafriyatında 50 ve 90 tonluk iki adet Ekskavatör çalışmaktadır. Bu ve diğer makinelerin çalışmaları için lüzumlu akar yakıtın temininde müşkülâtla karşılaşılmadığı takdirde bu ameliyatın mukavele hükümleri mucibince 1945 yılı Mayıs ayı sonunda bitmiş olması lâzımdır.

***

Çarşamba ovasının kurutulmasile sadece bu muhit sıtmadan kurtarılmış hatta sadece Samsun ve çevresinin gıda meselesi halledilmiş olmıyacak belki bütün bir Karadeniz sahilinin büyük iaşe darlığı meselesi kökünden halledilmiş bulunacaktır.

Genç Türkiye Cumhuriyetinin 20 yıllık feyizli hayatı bize ve bütün dünyaya göstermiştirki, artık: (Türk için başlamak bitirmek demektir). Bu böyle olduğuna göre halen başlamış bulunan bu büyük ve çok önemli kurutma işinin de bitmiş olduğuna inanabilir ve asırlardan beri sürüp gelen bir memleket davasının bizim zamanımızda ve bizim ellerimizle kökünden kazındığını görmekle öğünebiliriz.

Evet, bu gün içine giremediğimiz; uzaktan korku ve endişe ile bakdığımız ve hatta önünden hızla geçtiğimiz bu bataklıklar, bu sivrisinek ve sıtmanın beşiği bataklıklar çok yakın bir gelecekte sağlığın kaynağı yemyeşil mısır tarlaları haline geleceklerdir.

İNÖNÜ

Atamın arkadaşı
Savaşlarda yoldaşı
Bağlandı sana Türkün
Gururlu büyük başı!

Gönülden kardeştiniz,
Yiğitlikte eştiniz,
Ululuğa ererek
Yüceleri aştınız!

Cephelerde şan aldın!
İnsanlıkta nam aldın!
Milleti kazandın da
Başımızda yer aldın.

Öksüz babasısın sen!
Hastaya devasın sen!
Köylüye bereketsin!
Yoksula yuvasın sen!

Vatanımız bütündür,
Tarihteki yadınla!
Dünyalardan üstündür.
Varlığınla, adınla!...

AHMET OLAÇ
Lâdik—Akpınar köy enstitüsü
III sınıf talebesinden

Biz, şimdiden, bu yemyeşil tarlalar da güreş tutan gürbüz Türk çocuklarının hayallerini görüyor ve sapsarı yüzlü, koca dalaklı Türk yavrularının iniltileri yerine mes'ut Türk kızlarının türkülerini ve kahkalarını işidiyoruz.

Bu, büyük bir eser olacaktır.

Bu, Türk Milletinin, Cumhurluk hükümetinin ve Türk mühendisliğinin büyük bir eseri olacaktır.

Bu eserin Türk milletine çok hayırlı olmasını dilerken bu bataklıkların kurutulması için hayatlarını istihkâr edercesine birer adsız kahraman gibi çalışan Türk işçilerini, teknisiyenini ve Türk Mühendislerini hürmetle selâmlarız.

İLERİ

562 YILLIK
Bir Türbe ve Kitabesi

Kâzım DİLCİMEN

Bu yatır (türbe) , yazıtı (kitabesi) ve içindekileri bilim (ilim) acununca bilinmez. Yerinde yani Bafrada yanlış ve noksan olarak incelenmiş, ve bu irdemler (tetkikler) gazete ve dergilerde hiç bir yankı uyandırmadan yayınlanmıştır. [1]

Bu yatırın yazıtı, Halil Edhem Eldem'in Türk Tarih kurumuna armağan ettiği Türk—İslâm devri yazıt estampajları içinde «tetkika muhtaçtır» imi (işareti) ile varlığı gösterilmiştir, fakat verilen bilgiye bakılır, ve yayagelmekte olduğu seriye bunu almadığı göz önünde tutulursa, Rahmetlinin bu yazıt üzerinde uğraşmadığı anlaşılır.

Bizim bu yatır ve yazıt için bilgimiz oldukça eski idi, fakat zaman bulup iyice inceleyememiştik, şu halde ilk bilgimiz eksik ve yanlış idi. Bir yaz tatilinden faydalanarak yatırı ve yazıtını oldukça doğru ve eksiği bizce artık tamamlanmasına imkân göremediğimiz kadar tam olarak inceledik. Tarihî kaynakları da gözden geçirerek önemli sonunçlar elde ettik :

1 — Mesalik—ül—ebsar [2] da adı geçen (Kavya) veya (Favya) Beğliğinin doğru adı (Bavra) yani (Bafra) Beğliğidir. Adının yanlış görülüp okuması müstensih hatasından ileri geldiği, ayni eserin (Kestamuniye) parçasındaki kaydinden de anlaşılabilir.

2 — Bezmü—Rezm [3] de «Vali-i Bavra» diye adı geçen Beyin, bizim bu makalede inceleme konumuz olan yatırı yaptıran (İmirze Hasan Beğ) dir. Ayni eserde adı geçen «Bavrayıyan» dan maksadın da gene bu beğliği teşkil eden (Bafralılar) olduğu anlaşılır.

3 — Bavra Beği Murad—ed—din Hamza Beğ —sonradan Taşan oğullarına geçen Vezirköprü toprağı da içinde olduğu halde— Osmancık çevresine kadar süren, büyücek bir toprak parçasının Beyi idi.

4 — Murad—ed—Din Hamza Beğin sınırında gösterilen (Keşiş Dağı) Bursadaki (Keşiş Dağı=Ulu dağ) değildir. Ömerî burada büyük bir yanlışa düşürmüştür. Keşüş, Türkçede kıymetli, aziz ve Tanrı adıdır. Bir zamanlar, Kastamonu ile Çankırı arasında devam eden sıra-dağlara (Keşiş Dağı) denildiğini gösteren elimizde vesikalar vardır.

5 — İmirze Hasan Beğ; Murad ed Din Hamza Beğle ilgisi olmıyan diğer bir Beydir.

6 — Bafra; XIV nci yüzyılda Kara Denizin en önemli bir limanı hükmünde idi. Kızıl Irmağı takip ederek İç—Anadolu'ya giden büyük yolun başında idi, buradan bir yol Samsunda nihayetlenir, diğer kol da İskenderon ve Meğride sona ererdi, bu suretle Bafra bir taraftan (Cineviz) tüccarlariyle Avrupanın Akdeniz limanlarına, diğer taraftan (Kıpçak ülkesi = Güney Rusya) ve Mısıra iktisaden bağlı idi.

6 — Candar Oğullarının Canikteki hükmü hiç denecek kadar az sürmüştür, İmirze Hasan Beğin onlarla müsebeti yoktur, din adamı olmayıp devlet adamıdır, yani Bafra Beyidir. [4]

Biz bu makalemizde, yalnız türbe ve kitabesini tanıtmağa çalışacağımızdan, burada mukaddime mahiyetinde serdettiğimiz iddiaları tevsika çalışmıyacağız.

Konumuz olan 562 yıllık yatır, Bafra şehrimizin Kızıl Irmak ağzına kadar giden yol üzerinde ve Bafranın 3 kilometre kadar kuzeyinde Sarı köy muhtarlığına bağlı, sonradan teşekkül ettiği adından da anlaşılan (Türbe Köyü) nün Bafra tarafındaki medhalindedir.

Yatırın kuzey tarafındaki toprak, sonradan yapıldığını anlatan bir iniş göstermektedir.

Yatırın kapısı, güneydeki dıvarın tam ortasındadır. Dıvarlar, irili ufaklı taşla örülmüş ve bazı yerleri sıvalıdır, köşeleri büyücek taşla, kapının eşik ve söğeleri daha büyük muntazam taşlarla yapılmıştır, kapının etrafındaki taşlarda Türk biçiminde oyma çiçekler vardır.

Kapının üzerinde, biri ortaya ve daha yukarı gelmek üzere 3 yazıt vardır.

Aşağıdaki 2 yazıt ayrı ayrı çerçivelenmişse de birbirinin tamamı olduğu için bunları bir parça saymak icap eder, bu takdirde yatırın kapısu üzerinde, biri yukarıda arapça, küçük, bir yazıt ile, diğeri bu yazıt altına vazedilmiş iki parçadan ibaret, farsça, büyük, bir başka yazıt vardır.

1 nci yazıt :

55 santimetre genişlikte 38 santimetre yüksekliktedir. İki satırdır. Satırları arasında bir çizgi vardır.

Bu yazıtın birinci satırı (Kelimei tevhit) tir. Yani ;

Lâ İ^{â}h^{a} il^{â} al l^{â}h M^{u}h^{a}m^{me}d^{ün} r^{e}sul all^{â}h

İkinci satır, yatırın yapıldığı tarihi vermekte olduğundan pek önemlidir. Yazı açık ve okunaklıdır.

S^{e}ne^{tün} fî tarih al m^{u}h^{a}r^{re}m^{i} s^{e}lâs^{in} v^{e} s^{e}manîn^{e} v^{e} s^{e}b$^{'a}$ m^{i}e^{tin}

Bu yazıt, bize yatırın

(*) — Bu serinin 1 nci yazısı dergimizin 55 nci sayısındadır.

[1] — Tenviri-efkâr gazetesinde M. Ali, Altın yaprak dergisinde M. Üstün ve B. Ş. Önal'ın makaleleri.

[2] — Mesalik-ül-Ebsar fi Memalik-ül-Emsar; Osmanlıların 2 nci padişahı Orhan Beğ zamanında Mısırda Ömerî tarafından arapça olarak yazılmıştır, F. Teşner tarafından bastırılmıştır.

[3] — Bezmü—Rezm; Sivas hükümdarı Kadı Burhanettin Ahmet adına Aziz Asterabadî tarafından farsça yazılmıştır. Murat 1, Bayezit 1 zamanındaki Sıvas olaylarını anlatır.

[4] — Buradaki iddialarımız yakında neşredilecek olan (Bafra Beğliği) adlı eserimizde izah ve tevsik edilecektir.

Yediyüz seksen üç yılı Muharreminde yani 1381 yılı Nisanında yapıldığını gösteriyor. Bu devre ait en küçük bir kırıntının bile tarihe yardımı vardır. Zira Anadolunun bu devir tarihi henüz iyice malûm değildir, karanlıktır. En küçük bir vesikanın Anadolu tarihinin bir kısmını aydınlatması mümkündür.

2 nci yazıt :

Yukarıda yazdığımız gibi iki ayrı taşa kabartma olarak yazılış farsça bir yazıttır.

Birinci taşın yani önünde durduğumuza göre sağ tarafımıza gelen yazıtın alt ve üst kenarları 68,5 santimetredir, diğer taşın yani soldaki yazıtın ayni kenarları 67 santimetredir. Şu halde bu yazıtın genişliği 68,5+67=135,5 yüz otuz beş santimetre 5 milimetredir. Her iki parçanın da yan kenarı yani aşağıdan yukarıya yükseklikleri 33 santimetredir.

Taşlar, sert ve sarımsıdır.

Satırların arası çizilmemiştir, tersine olarak kitabeyi teşkil eden taşların kenarları —yukarıda yazdığımız gibi— kabarta bir çizgi ile çerçivelenmiştir. Her iki taşta 7 satır vardır. Sağdaki satırları soldakine ekliyerek okumak lâzımdır.

Yazıt aynen şudur :

1) Ve lev neca min el menun ahadün Neciye al- Nebiy-al- Haşimiyü Ahmedün Sahibü hazih-el imaretü merhum mağfur

Ma'sum sa'id şehîd haf'z' kelâm-al-lah Hacı Lutf-al-lah ibn'Emîr muhteram mükerrem

2) Emîr zade Hasan Beg ve havah'ran' merhum mezkûr ve merhumat' mağfurat

Sa'idat' şehi lat' haf'zat' kelâm-al-lah Başa ve İlmiş Başa ve Havand

3) Hatun ve Sultan ca'alehünn-al-lahe fî buhubha t-al-cennee çün hükmü zamani

tarih' ta'un der resîd hime der yek lahza be-civar' Hak

4) beyvestend peder ve mader hun dil ez dide baranidend çü

n müddeti medîd matem daştend ve rahat' dünya cümle güzaştend amma çün

5) endişedend ki dünya deni fena fena est her tahtî ra be tahta' tabuti bedel

küned her şahsi 'aziz ra libas' kül'e men 'aleyha fan buşanid her sahib'

6) zevk ra şarabu kül'e nefsin za'ika't-al-mevt beçüşani'd biz'zarure be-kaza r'

za dadend ve tarik' teslim serdid vedanestend ki hükmü Huday' 'azze cel cez'a'

7) bisyar gerden ve be-na saburi nemuden rücu' netüvaned bud her kesi

ra libas' hayvat buşanidend ke's' memat nuşanidend

Burada daha küçük punto ile kelimelerin yukarısına dizilmiş harfler, arap harflerine göre yazılmıyan fakat öyle okunması lâzımgelen seslerdir.

İkinci satırdaki (haheran)ve son satırdaki (hayat) okunması lâzımgelen kelime aslındaki alfabeye uysun diye mahsus öyle yazılmıştır.

Her satır yazılırken araya yapılan fasıla ikinci taşta devam eden ayni satırı göstermek için yapılmıştır.

Bu farsça yazıtın anlamı, aşağı yukarı şudur :

«Bir kimse ölümden kurtulabilseydi, Peygamber Ahmed Haşimî»
«(Hazreti Muhammet) kurtulurdu. Bu imaretin sahibi, muhterem»
«Mükerrem Emîr zade Emîr Hasan Beyin oğlu ma'sum, sa'it, şehit,»
«Hafızı kelâmüllah ile hemşireleri, hafızı kelâmullah, sa'id ve şehit»
«Paşa, İlmiş Paşa, Hand Hatun, Sultan—Tanrı onları cennetin»
«ortasına alsın—Allah tarafından ve birden taun zamanı erişince,»
«baba ve analarının gözleri yağmur gibi yaş döktü ve dünya rahatını»
«bırakıp uzun zaman yas tuttular, lâkin dünyanın bayağı ve geçici»
«olduğunu, her tahtın nihayet tabuta intikal ettiğini her aziz kimsenin»
«de (libası külle men aleyha fan) urbasına bürüneceklerini her eğlence»
«ehlinin (şarabu külle nefsin zaikatülmevt) şarabını içeceğini düşün»
«düler, bizzarure kazaya riza buldular, başlarını teslim yoluna koydu»
«lar, yüksek ulu Tanrının yas vermesi ve kazası çoktur, bana sabırsız»
«lık göstermek ve bundan geri dönmek imkânsızdır hayat esbabını»
«giyinen herkes ölüm şerbetini de nuş eder»

Yazıttaki kayıttan burasının imaret diye gösterildiği görülmektedir, biz bu kayıttan, türbe için bir vakfiyenin tanzim edilmiş olduğunu anlıyorsak ta ne vakıflar idaresinden ne de herhangi bir şahıstan bu vakfiyeyi bulup okuyamadık, belki Vakıflar Umum Müdürlüğünde mevcuttur.

Yazıtta adı geçen (İlmiş Hatun) un adı eğer üzeri sıvalı veya okunmasına imkân göremediğimiz başka bir mezara ait değilse—ki türbe dahilinde 17 mezar vardır— türbe içindeki mezarın kitabesinde pek açık olarak (İmirze kızı İl-almış Hatun) diye adı yazılan olacaktır, bu takdirde yazıttaki ad yanlıştır.

Taun yılı yani yumrucak hastalığının salgın zamanı, türbe yapısının içindeki mezarlardan anlaşıldığına göre 782 Hicret [1380] yılıdır. Bu yıl içinde sonEretna (Ertana) beyi Alaattin Ali bey de Amasyaya yaptığı bir sındırma savaşında ayni hastalığa tutularak ölmüştü.

Türbe içindeki mezarlarla türbe dışındaki diğer 3 mezarın kitabeleri ve Köprüde Taşan Oğullarına ait mezarların kitabeleri, adını yukarıda verdiğimiz kitabımızda neşredilecektir

Bafra'da 1381 (M.) yılında yapılan türbe

Türbenin kapısı üzerindeki kitabeler

SAMSUN YARDIM SEVENLER KURULU

Cemiyet içinde iş, güç sahibi olmak ve hayatını kazanmak her yurttaşın borcudur. Fakat çalışmak istediği hal - de iş bulamıyan, çalışamıyacak kadar hasta, halsız ihtiyar ve sakat insanlar - da vardır. Bu insanları korumak, on - lara yardım etmek yurt içinde hayatını refahını kazanmış vatandaşlar için bir borçtur.

Bu yardımı ya devlet veyahut fert - ler yapar. Devlet bunu içtimaî yardım teşkilâtile yapıyor. Fertler ise bunu para yardımile yapabilirler. Sokakta bir fakire para verme veya zavallı bir çocuğu himaye altına alma gibi, fakat bütün bu yardımlar ince düşünülecek olursa mahzursuz değildir. Böyle yar - dım görenlerden para alanlar tenbel - liğe, hileye alışırlar, tenbel olurlar.

Bir cemiyet için en kötü işlerden biride dilenciliktir. Bunların önüne geç - mek için en doğru ve temiz yardım cemiyetler elile yapılandır. Fakir anne - lere, kimsesiz çocuklara hastalara, ih - tiyarlara yapılmak istenilen her türlü muaveneti işte memleketimizde yar - dım sevenler yapmaktadır.

Yardım sevenler kurulu bu işi Samsun - da ele almış, küçük bir kadro ile, fa - kat çalışkan ve gayretli üyelerile bu ihtiyacı karşılamaya başlamıştır.

***

Samsun Yardımsevenler Cemiyeti 26.11.941 tarihinde teşekkül etmiştir. İdare hey'eti 9 kişiden ibarettir, 20 faal âzası ve 270 âzası vardır.

1 — Cemiyetiin ilk işi, hudutta bekleyen erlere 3410 lira sarfederek 1019 avcı yeleği ve 1000 çift yün ço - rap göndermek oldu.

2 — Samsun doğum evinde kurtu - lan fakir aile yavrularına verilmek üzere 50 takım beheri (19) parçalık ve yekûnu (950) parçadan ibaret kundak takımı ihzar edilmiş ve bunlar peyder - pey fakir aile yavrularına verilmeğe başlanmıştır.

Bu takımların hazırlanmasında, faal âzanın büyük hizmetleri görülmüş ol - duğunu zikretmek lâzımdır.

3 — Cemiyete müracaat edenlere, bu güne kadar 1400.70 kr. nakdî yardım yapılmıştır. Bunların arasında, fakir ve kimsesiz hastalar, meccani muayene ettirilmiş ve reçeteleri yap - tırılmıştır.

Muhtaç, kimsesiz, çok ihtiyar veya çok çocuklu kimselere ekmek yardımı yapılmıştır.

Lise, orta, ilk mektep talebelerin - den, çalışkanlığı mektep idaresi tara - fından tesbit edilen fakir talebelere elbise, ayakkabı, çorap, kitap, defter v.s. verilmek suretile bu talebelerin tahsillerine devamı temin olunmuştur. Bu meyanda vereme tutulan üç talebe prevantoryoma gönderilmiş, birinin de 6 ay müddetle bir lokantada yemeği temin edilmiştir.

Fakir ailelere ve bilhassa çok ihti - yar kadınlara mübrem ve zarurî ihti - yaçlarını karşılamak üzere para yardı - mı yapılmıştır.

Damının yapılması için, çok çocuk - lu bir aileye 25 lira verilmiş, bir cena-

zeye 25 lira, ve yol masrafını temin edemeyen bir çok vatandaşa yol parası v.s.

4 — Akşam kız san'at okuluna ve Enstitüye devam eden, fakir oldukları için tedris malzemesini teminden âciz olan kızların ihtiyaçlarını temin için mektep müdürlüğü emrine 400 lira verilmek suretile yardım yapılmış ve ilerideki ihtiyaçların karşılanması da karar altına alınmıştır.

5 — 20.11.942 de Erbaa'da vukua gelen büyük sarsıntıdan, felâkete uğrayan yurttaşlarımıza giyecek eşyanın ihzar ve sevki kararlaştırılarak idare hey'etimizin daveti üzerine derhal toplanan sayın âza, faaliyete geçerek, 837 parçadan ibaret don, gömlek, frenk gömleği, caket, pantolon gibi giyim eşyasını biçerek ve dikerek, en kısa bir zamanda, kısmı azamı Erbaaya yetiştirilmiş kısmen de burada alıkoyarak, Samsun hastanelerinde tedavi edilerek, şifa bulduktan sonra taburcu edilen felâketzedelere giydirilmiştir. Bu giyim eşyasını biçmek ve dikmek hususunda büyük yardımları dokunan Akşamkız san'at okulu müdiresi Bayan Zekâvet Kefeli, arkadaşları ve talebelerine, ve Uzel biçki yurdu müdiresi Bayan Hadiye Uzel'e teşekkür etmeği bir vazife biliriz.

6 — Vilâyetin müracaatı üzerine, hapishanede perişan bir halde olan mahkûmlara Çulâkiden 50 tulum ve Tifüsla mücadelede kullanılmak üzere 10 kilo sabun verilmiştir.

9 — Cemiyetin elinde bulunan 14 paket pamuk ipliğinden çorap ve fanilâ yaptırılmaktadır. Bu yapılanların bir kısmını satılıyor ve bir kısmı da fakirlere dağıtılıyor.

Akpınar kıyıları

Duyguları özleyen
Akpınar kıyıları
Bir cihana benzeyen
Akpınar kıyıları.

Yeni âlem doğuyor,
Karanlığı boğuyor,
Ülküsünü sağıyor,
Akpınar kıyıları !.

Köylülere can verdi,
Ruhuna iman verdi,
„Oral" a selâm derdi,
Akpınar kıyıları !.

Zeki Oral
Samsun—Lâdik Akpınar köy Enstitüsü Eğitmen kursundan

Ayni zamanda hazırlayanlarada iş bulunmuş olunuyor.

10 — Nihayet, bu sene en çok emek verilen işlerden başlıcasını, büyük çapta hazırlanan ve kazalara teşmil edilen eşya piyangosu teşkil eder. İkramiyelerin bir kısmını, faal âzanın kıymetli yardımlarile, hamiyetli Samsun halkından toplanılan: antika, kristal ve muhtelif ev eşyası, diğer kısmını da, faal âzanın el emekleri; fakir kadınlara parayla işletilen çok zarif, dantel, iğne oyası, çay ve bebe takımları ve bilhassa Akşam san'at okulunun hazırladığı gayet güzel çamaşır ve elbiseler teşkil ediyor.

Varidat kaynakları: Teberruat, muhtelif aile toplantıları, aidat, el işleri ve piyangolar teşkil eder. Kurulun başarısı halkın yardımile ve alâkasile olacaktır. İki yıldır övülmiye değer bir şekilde çalışan kurulu ve faal üyelerini tebrik eder, yardımı seven hamiyetli ve iyi kalbli Samsunlulardan daha çok himmet bekleriz.

19 Mayıs

Coğrafya köşesinden Samsun :

ŞEHRİMİZİN KURULUŞ ve İNKİŞAFINDA
Coğrafî Şartların Rolü

M. KARAKURUM
Coğrafya öğretmeni

Şehrimiz, Karadeniz yalı şehirleri içinde en eskilerinden biri olup kuruluş tarihi, milâttan çok öncelere kadar uzar. Filhakika, en son yapılan «Öksürük tepe» kazılarına göre, ilk şehir Proto - Etiler tarafından (takriben M. Ö. 3000) kurulmuş ve bu şehir sonraları Hititlerden alınarak Frikyalılar tarafından tahrip edilmiş ve ortadan kaldırılmıştır. Bahis mevzuu «site» bugün şehrin 2 - 3 Km. güney doğusundadır. [*]

Bâzı tarih kaynaklarına göre, şimdi bile üzerinde tarihi izler taşıyan ve «Amisus» adı verilen eski Samsun İyonyalılar tarafından (M. Ö. 7. ici asır) tesis edilmiş sonraları Romalıların tahribine uğramış nihayet, Danişment veya Selçuklar zamanında da zabtedilemiyen Amisusun yanında —onları göz altında bulundurmak maksadiyle —(Müslüman Samsun) bina edilmiş, Osmanlı İmparatorluğuna intikal ettikten çok sonra şehir batı istikametinde inkişaf etmiştir

Samsunun çok kısa tarihçesini yazmaktan maksadım şehrin ilk kurulduğu yerin bugünkü yer olmadığını hatırlatmak içindir.

Ne eski Samsun (Amisus) ve ne de bugünkü Samsun kondukları yere gelişi güzel değil, daha ziyade coğrafi şartların tesiriyle konmuş ve gelişmişlerdir O halde şehir niçin şurada veya burada değilde bugünkü yerinde doğmuş ve gelişmiştir?. Her iki şehrin (eski ve yeni) temellerini atan coğrafi şartları iki gurup üzerinde toplıyabiliriz :

1 — Vaziyet şartları = [Situation veya Position] bunlar daha ziyade şehrin bulunduğu nokta etrafındaki genel şartladır.

II — Mevki şartları = (site)—ki bunlarda doğrudan doğruya şehrin yerliştiği yere ait topoğrafya şartlardır.

1 — Samsunun hazır bulduğu en mühim vaziyet şartlarından birisi, civarındaki avarızın durumudur. Bu durum :

a) Umumiyetele kuzey Anadolu sıra dağlarının doğu ve batı Karadenizdeki kısımlarına nazaran „orta karadeniz» bölümünde [**] çok alçalıp yayla halini alması,

b) Bu sıra dağlar arasına sıkışmış az çok geniş ova ve vadilerin mevcudiyeti - ki bunlar az çok tarıma elverişli olduğu gibi ulaşıma ve yerleşmeye de müsaittir—,

[*] İki yıl önce Türk Tarih kurumu marifetiyle burada yapılan kazılar henüz kesin olarak tesbit edilmemişse de şimdiden bu sözleri söylemek büyük bir hata teşkil etmez sanırız.

[**] Orta Karadeniz bölümü, Ordunun yakınında denize karışan Melet suyu ile Kızılırmak aşağı çığırı arasındaki kısma denir.

Samsun şehri ve dolayını gösteren basit bir kroki

c) Doğu ve batıda üçgen şeklindeki iki delta arasında karanın içerisine fazlaca sokulmuş olması, bu bölümde, iç Anadolu ile kıyı arasındaki ulaşımı kolaylaştırır ve hatta kısaltır.

Filhakika, tarihte, en eski zamanlardanberi İçanadolu ile Karadeniz kıyısı arasında en kolay ve en kısa yol buradan geçmekte ve Samsunda son bulmaktadır.

Karanın denizle temas yeri olan ve bir yerden başka bir yere (İç andolu dan Karadeniz kıyısına) giderken mutlaka durmak ve başka bir nakil vasıtası bulmak icap eden her noktada birikme ve topluluk merkezi olan şehir kurulur. Bu hususta salahiyetli Fransız beşerî coğrafyacılarından (Vidal de la Blach): »şehrin doğuşunda, atılan tohumun filizlenip gelişmesini temin eden şey, umumiyetle, bir engelin mevcudiyeti olmuştur.» demekle Samsunumuzun kuruluş sebeplerinden en mühimini ifade etmiş olur.

Diğer taraftan doğacak şehrin beslenmesi de ehemmiyetsiz değildir. Filhakika şehrimiz, doğuda Çarşamba ve batıda Bafra gibi zengin ovalarla güneydeki yayla mahsulleri şehri beslediği gibi, bu birbirinden ayrı ve değişik mahsullerin mübadelesinde ve bunların deniz yolu ile ihracında önemli bir mevki sahibidir; ayni zamanda hinterland'ın bir ihracat ve ithalat limanıdır:

Şehrin doğudan görünüşü

Ayrıca Samsun, Karadeniz kıyısının aşağı yukarı tam orta yerinde ve orta Karadeniz bölümü içinde, 41° 18' 16" Kuzeyde ve 36° 20' 28" doğuda, Mert ve görtün [1] ırmakları arasında bulunduğundan, çok eskidenberi Karadenizi ziyaret eden tüccar ve gemici milletlerin uğradığı bir liman olmuştur.

İşte, yukarıda saydığımız vaziyet:

1) Halk arasında buna Gürtün deniliyorsa da 1/800.000 mikyaslı haritalarda Görtün olarak gösterilmiştir.

d) Şehri hinterland [arka memleket demektir] a bağlıyan büyük yolun yakınında bulunması..

e) Suyun mevcudiyeti ve bolluğu meselesi... şeklinde hülâsa edebiliriz.

a) Samsun koy'u taşıdığı kıyı şekilleriyle [1] yerleşmeğe elverişlidir. Zira dalgaların aşındırmasiyle parçalanan kısımlarla akıntıların deltalardan sürüklediği alüviyonların birikmesiyle meydana gelen düz fakat dar kıyı ovaları ile, evvelce deniz altında dedar liman olmasına yardım etmektedir. Netekim, —yukarıda da söylediğimiz gibi— Kalyon burnu, koy'u kuzeybatı ve batı rüzgârlarından kısmen korumaktadır.

e) Topoğrafya bakımından olduğu kadar jeolojik bakımından da şehrin bulunduğu yer önemlidir. Filhakika Samsunun gerisindeki 100m ve 250m yüksekliğindeki taraçaların üstü «Konglomera» yahut «Kalker—Konglomera» [ki bu külteler su geçirirler] dan, altındaki tabakalar ise Kil ve Marn [ki bunlar suyu geçirmezler] lardan müteşekkildir. Bu vaziyet suyun yakın ve bol olmasını icap ettirir, suyun bolluğu ise buraya ilk yerleşenleri çeken kuvvetli bir sebep olmuştur.

İşte, Samsun şehrinin bugünkü yerinde doğuşunu izah eden ve şehrimizi bugün de bu yere bağlıyan coğ-

Şehrin batıdan görünüşü

vam eden hafif, denize doğru meyilli [deniz itikal taraçaları] şehrin yollarının muntazam oluşunu ve deniz tarafından kat kat görünüşünü temin etmiştir. Amisus denilen eski Samsunun bulunduğu yer ise 75—100 m. civarındaki bir taraçadır, ilk şehir buraya denizden gelecek muhtemel bir tecavüze karşı korunmak maksadı ile kurulmuştur.

Doğu ve batıdaki Falezler [yarlar] ise Samsun koyunun bir dereceye ka-

[1] Bu hususta fazla tafsilât için 19 Mayıs 1943 tarih ve 62 sayılı 19 Mayıs mecmuasının 10 uncu sayfasında «Samsun koyu ve civarında kıyı morfolojisinin tipik izleri» ne bakın.

Müzik:

Pietro Mascagnie

Nihâl TERİM

Pietro Mascagnie İtalyada Lionda 1863 de dünyaya geldi. İlk gençliği musikiye fazla merak yüzünden bir çok karışık maceralar içinde geçti. Pek küçük, çocuk denebilecek kadar genç iken musiki hevesi ve hayat mücadelesi onu bir çok operet kumpanyalarında hayatını kazanmağa sevketti. Fakat zekâsı onu ayni yerde yaşamaktan bıktırdı. Değişiklik ihtiyaciyle Sicilyaya gitmeği arzu etti. Orada Cerigro köyünün belediye muzikası şefliğini kabul ederek bir müddet yaşadı. Fakat bir gün Milânın meşhur tabilerinden Edvard Zongogno'nun İtalyan müzisyenleri arasında mühim ve pek büyük bir musabaka açtığını öğrendi Bu öğreniş onun muntazam yaşamasında âmil oldu. Bu müsabakaya bir perdelik operalar kabul ediliyordu ve yalnız üç eser intihap edilecekti. Kazanan eserlere nakti mükâfat verilecekti. Fakat asıl mühim olan taraf eserin İtalyanın büyük tiyatrolarından birinde temsil edileceği idi. Bu kompozitörleri gayrete getiriyordu. (Mascagnie) bunu duyduğu zaman musabaka müddetinin bitmesine iki ay kalmıştı. Zavallı heveskâr ne yapacağını düşünmeğe başaladı. Bir güfte lâzımdı. Hemen Liondaki eski arkadaşlarına başvurdu. Opera için münasip bir eser bulmarını, bulamazlarsa kendileri telif etmelerini yazdı Arkadaşları Tarjioni Conretti ile(Menasci) hemenbir eser buldular. Çünkü telif için vakıt kayıp etmek istemiyorlardı. (Ciavanni Verga) nın Cavallicrio Rusticana isimli faciasını ele aldılar. Bunu operaya yarar bir hale

rafi şartlar, yani şehrin emniyetle oturduğu temel taşları bunlardır. Bu müsait coğrafi şartların mevcudiyeti Samsun şehrini doğurmuş, yaşatmış ve yine bu iyi şartlar yaşatmakta ve inkişafını temin etmektedir.

Amisus adı verilen eski şehir karayelden ve denizden gelecek muhtemel tehlikeye karşı taraçaların üstüne bina edilmiş olmasına karşılık halihazırdaki yeni yerine konmuş olmasında ihtiyaç ve hayat şartlarının çok değişmiş olmasının da tesiri olsa gerektir. Bu yüzden Samsun şehri çok müsait kıyı Platform'u boyunca doğu—batı istikametinde, Mert ırmağının kenarına kadar yol boyunca [hattî iskân tipi] ilerlemiş ve hatta öbür yakasına atlamış, güneyden de, eski Bağdat caddesi boyunca 100 metrelik taraçalar üzerine tırmanabilmiştir.

Yakın zamanda yapılmış olan Samsun—Sivas demir yolu ile şehir İçanadoluya bağlanmış, fakat bugünkü iktisadî şartlara uygun bir limanın olmaması yüzünden denize tam bağlanamıyan Samsun limanı ıslah edilmekle Cumhuriyet hükûmeti tarafından büyük lutfa uğrarsa, her şeyden evvel bir liman olan şehrimiz, kabiliyetinde gizli kalan büyük varlığı gösterecek ve o zaman bu liman yalnız memleketimizin değil, belki Karadenizin en büyük limanlarından biri olacaktır.

sokmağa başladılar. Her gün yazdıkları sahneleri bir kart postala yazarak Mascagnie'ye göndermeğe başladılar. O da hergün aldığı karttaki yazıya göre bestesini yapıyordu. Vakıt dardı, sur'at lâzımdı ve Mascagnie'ye istediği gibi gezmek fırsatı kalmıyordu. Cavallicria Rusticana bu heyecanlı, fütur verici hava içinde bestelendi ve hakem heyetine en son olarak verildi. Hattâ musabaka müddeti sona erdiği gün ancak teslim edilmiştir. Bu musabakada üç eser intihap edildi. Bir tanesi Cavallieria idi. Öteki i i eser hemen hiç rağbet görmedi denilebilir.

Mevzuu, Verga'nın aynı isimdeki eserinden alınmıştır. Vak'a Sicilyada cereyanetmektedir. Köylü (Torrido) (Lola) isminde güzel bir kızla nişanlanır. Fakat akebinde asker olur. Dönüşünde nişanlısını (Alfio) isminde bir yük arabacısı ile evlenmiş bulur.

Torrido kadere rıza gösterir ve bir müddet sonra (Santozza) isimli sevimli bir kızı severek onunla evlenmek ister. Fakat işvebaz, çapkın ve kıskanç (Lola) bunu kıskanır; ve eski nişanlısını baştan çıkarır. (Santozza) bu hale çok üzülür ve Torrido'ya ağlayarak yalvarır. Artık gözü hiç bir şey görmeyen Torrido onun bu haline çok kızar. Onu koğar ve peşini bırakmazda ısrar ederse onu öldüreceğini söyler. Santozza aşktan çılgın bir haldedir, tahammül edemez, hemen Alfio'ya gider ve karısının yaptığı işi anlatır. ve Alfio ile Torirdo ellerinde bıçaklarla biribirinin kanına susamış olarak kavgaya tutuşurlar, Neticede Alfio ölür.

Opera bir perde ve iki tabloluktur. 18 mayıs 1890 da Romada Costanzi tiyatrosunda temsil edildi. O kadar büyük rağbet gördüki bu hassasiyeti ancak İtalyanlar gösterebilirler. Mascagnie ye resmi kabuller, dâvetler yapıldı ve gittiği yerlerde fakı zaferler kuruldu. Bir kıralda ancak böyle ağırlanabilirdi. Mascagnie'yi «Pergolen» cimaroz ve Rossini gibi büyük bestekârlarla aynı safta gösterdiler. Almanyada Mascangie'nin operasını büyük merasimler, tezahürlerle temsil ettiler. Viyanalıların perestiş ettiği yegâne bestekâr, Avrupanın yalnız kendisini terennüm ettiği bir dahi gibi karşıladılar. Hiç bir bestekâr bunu hayatında göremedi denebilir. Bu ilk eser, hem de ne gibi şartlarla bestelenmiş bir eserdi İtalyanların bu heyecanı şayanı hayret tir. Çünki eser bir fevkaledelik arzetmez. Her zaman her yerde rastlanabilen bir mevzudur.

Eser İngilterede büyük bir ehemmiyet görmedi; Hattâ soğuk bir kabul gördü, Fransada temsilinde ise (19/1/1892) münekkitler bu eseri alâladenin aşağısında buldular ve bir heveskârı teşvik için İtalyanların bu kadar büyük heyecan göstermesine Fransızlar hayret ettiler. Münekkitlerin bu şiddetli hücumlarına rağmen Mascagnie Avrupanın her tarafında olduğu gibi Fransada da alkışlanmış ve rağbet görmüştür. Fransız münekkitler eserde arabacılar şarkısı, perde arkasında serenad ve kiliseye girerken söylenen ilâhiyi şiddetle tenkit etmelerine rağmen Fransa halkı eseri çılgınca alkışladı ve Cavalieria Rusticana on dokuzuncu asır için bir musiki hadisesi olarak kaldı.

TÜRKTÜR

Bir devre bakup bir devri anan,
Bir kandan olup bir kanda yanan,
Erce, Efece savaşa koşan.
İşte Türktür o hem türkoğlu türk.

2

Bayrağı bayrak vatanı vatan,
Kafadan herdem kötüyü atan,
Elem acı tat birlikte tadan;
İşte Türktür o hem türkoğlu türk.

3

Ak vicdanları bir kalbi olan,
Soysuzları hem birlikte bulan,
Düşmanı canla alkanla boğan;
İşte Türktür o hem türkoğlu türk.

4

Son kanları bir soyda kavuşan,
Talihiyle kav gibi tutuşan,
Bu şahlanışa içinden coşan;
İşte Türktür o hem türkoğlu türk

Millet malını titiz koruyan,
Deniz diyerek ona koşmıyan,
Ve domuzları denizde boğan;
İşte Türktür o hem türkoğlu türk.

5

Geçmişi birlik bir ati anan,
Benimdir senin olan şu baban,
Yok yaban Ayşe çağrılır anan;
İşte Türktür o hem türkoğlu türk

8

Hakkı vazife başarı bulan,
Vaktinde işe ve eve koşan
Suçlu yediği şeyleri kusan;
İşte Türktür o hem türkoğlu türk.

6

Özü, sözleri sapsağlam olan,
Hayat boyunca bilmiyen yalan,
İman ve ahlak bunda arayan;
İşte Türktür o hem türkoğlu türk

9

Sade giyinip temiz dolaşan,
Dizden yukarı etek açmıyan,
Milli serveti döküp saçmıyan;
İşte Türktür o hem Türkkızı türk.

10

Kahramanı bir mabut çağıran,
Başka mabutlar asla araman,
Arayanları pençeyle boğan;
İşte Türktür o hem türkoğlu türk.

11

Bayrağı bayrak vatanı vatan,
Bir ruhdan olup bir kanda yanan,
Düşmanı canla Alkanla boğan;
İşte Türktür o hem Türkoğlu Türk.

M. Hayrı ENGİN

TÜTÜNCÜLÜKTE KURTULUŞ YOLLARI

Yazan : Sait COŞKUN
Yüksek Ziraat mühendisi

Tütüncülükte muvaffak olmanın biricik çaresi erken gürbüz, sağlam ve hastalıksız fide yetiştirebilmektedir. Buna muvaffak olamayanlar yaz kurusu mahsul alamayacakları içindir ki bütün bir yazın kızgın sıcaklığı altında dökecekleri alın teri semeresiz kalacak, mahsul yerine görmez almak sonucuna varacaklardır.

Otedenberi yurdumuzda fide yetiş tirmenin çok geri bir durumda kaldığı bilinen hakikatlardandı. Hele busene bilhassa iklim şartlarının pek uygunsuz gitmesi, kışın bahara doğru uzaması bu durumu daha acıklı safhaya sokmuş ve bir çok tütüncülerimizin fidesiz kalmalarına vesile olmuştur. Tütüncülüğün inkişafı ve yaz kurusu mahsul alabilmek imkânlarının hazırlanabilmesi hususuna halkevimiz de çok yakından ilgi bağlamış ve 935 te bu maksatla İnhisarlar idaresine halkevinde bir (Erken fide yetiştirme) kursu açtırmak suretile bu alâkasını desteklemiştir. O zaman halkevinde açılan bu kurs tam dört ay devam etmiş ve erken fide yetiştirmek esasları tütüncüye toprak üzerinde bilmesi gösterilmişti.

Bundan başka inhisarlar idaresi zaman zaman Tekeköy, Balaç, Bafra, Alaçam örnek fidelikleri tesis etmiş ve bu fideliklerde de erken fide yetiştirme esasları, metre kareye atılacak tohum mikdarı, fideliklerde timara verilecek önemi. ve bilhassa sulama usulleri her kesin gözü önünde yapılan tatbikatla tam örnek olabilecek bir şekilde gös terilmiş, hastalıklarla mücadele usulleri bundan başka her türlü hastalık ve zararlılara karşı alınacak önleyici çareleri toprak üzerinde tütüncüye ameli bir surette göstermek imkânları elde edilmiştir. Ne yazık ki bir çok emek ve masraf mahsülü olarak yapılan bu tatbikat beklenen intibaı uyandırmamış, maalesef bu usullere uymak esasını hemen de hiç bir tütüncümüz yanaşmamıştır.

İlk bakışta bir çok masrafa bağlı olduğu sanılan fennî fide yetiştirme usulleri inceden inceye hesaplanacak olursa iptidaî bir şekilde yetiştirilen fideye nazaran hem daha ucuz ve hem de daha kârlıdır. Bu noktai nazarımızı şöylece inceleye biliriz.

İptidaî bir şekilde yetiştirilen fide daima tehlikeye maruzdur. Her zaman hastalık ve zararlıların tehdidi altında dır. İklim şartlarının gayri müsait gitmesi fide yetiştirme imkânlarını da ortadan kaldırabilir. Üstelik tohumun sık atılması, sulamada yapılacak hatalar timara ehemmiyet verilmemesi, daima açık yastıklarda fide yetiştirmeden sarfı nazar olunamaması, bu muvaffakiyetsizliği bir kat daha destekliyebilir.

Netekim her sene bu saydığımız mahzurlar baş göstermekte, bilhassa bu sene olduğu gibi fidesiz kalmak akibeti ile başbaşa kalmak neticesine varılmaktadır. Bu hal karşısında öteden beriden fide satın alan tütüncülerimiz büyük zararlara katlanmakta ve bu yüzden fennî bir şekilde kurulacak fideliklere sarf edilecek paranın bir kaç mislini harç etmekte olduklarını bizim kadar bu iş ile ilgili olanlar da pek iyi takdir ederler.

Hep biliyoruz ki güzel Samsunun biricik kazanç kaynağını teşkil eden tütündür. Cazip rengi, tatlı içimi, nefis kokusu ile dünya piyasalarında tanınan Türk tütünleri dış piyasalarda daima eşsiz ve rakipsiz kalmıştır. Bir vakıtlar Almanya sokaklarında rakiplerimizin boğazlarını yırtarcasına yaptıkları propaganda hiç bir netice vermemiş bu propaganda Türk tütünlerinin revacını azaltacak yerde bilâkis artırmıştır.

Gene bir zamanlar İngilterede Türk tütünleri yerine Çin tütünleri ikame edilmek istenilmiş, fakat tütünlerimizin bariz üstünlüğü karşısında bu teşebbüste akim kalmıştır. Amerika ise ezelden Türk tütünlerini daima harmanlarına katmakta ve bu tütünlerin en büyük alıcısı sırasında bulunmaktadır. Bu kadar dal budak salıveren bu ihraç matamızın hele bu dünya harbından sonra bir kat daha revaç bulacağına biran için şüphe etmemek gerektir. Bu itibarla bundan sonra tütün yetiştirmeye karşı çok önem vermek, yaz kurusu mahsul almak esaslarını temine çalışmak bu mesai ile yalnız kazancımızı değil memlekete karşı olan ödevimizi de tamamlamak her vatandaşın benimsemesi gereken bir borcudur. Bu hususta evvel ve ahır tekrarladığımız bir tez var. Bu tezin muhassalası da şudur: Faydalı teşebbüsler hakkında vatandaşı ikaz etmek, zaman zaman bu maksadın husulü için verilecek konferanslardan başka gazete, mecmua ve broşürleriyle mevsim icaplarına göre yurddaşa kısa öğütler vermek, bu suretle vatandaşı daima doğru yola sevk etmek her mütefekkirin, her eli kalem tutanın, her söz söyliyebilenin en ö - nemli bir vazifesi, ihmal götürmez bir borcudur.

Bu münasebetle tebarüz ettirebiliriz ki, memlekette halen tatbik edilmekte olan fide yetiştirme usulleri ciddî bir ıslaha muhtaçtır. Çok ve sık tohum atmak tütüncüyü büyük zararlara maruz bırakmış, bunun neticesi olarak ta kök ve fidan çürüklüklerinin meydana gelmesine de sebep olmuştur. Her sene fideliklerde yaygın bir şekilde görülen ve tütüncüler arasında çürüklük adı verilen işte bu çok ve sık tohum atmaktan ileri gelen bir âfettir. Bundan başka her sene kuruyan fideler sula - ma usullerinde yapılan hatadan doğmaktadır. Buna ragmen tütüncülerimiz toprağın tohumu kaybettiğini ileri sürmektedirler. Halbuki toprakta tohumu kaybedecek hiç bir hassa yoktur. Tohumu kaybeden toprak değil sulama hatasıdır. Gene her sene geç fide ye-

tiştirmek zorunda kalışımız açıkta fide yetiştirmek istememizden ileri gelmektedir.

İklim şartları ise Samsunda açıkta fide yetiştirmeye uygun değildir. Nisan ortasında kırağı düşen ve gene nisan ortasından sonra hararet derecesi sıfırın altına düşen bir muhitte büsbütün açıkta fide yetiştirmekte ısrar etmek temkinli bir durum sayılmaz. Ve nihayet ratıp bir iklim olan Samsunda fenni usuller dışında fide yetiştirmeye sarfedilecek emek daima akim kalmaya mahkûmdur.

Bütün bunları göz önünde tutarak masrafa boğmamak şartiyle fenni bir surette fide yetiştirmek esaslarına yanaşmak zarureti bir kat daha teeyyüd etmektedir. Fakat nasıl ?

Bu mevzu bu yazımızın içine sığacak kadar basit değildir. Zamanı gelince evvelce gene bu mecmuada neşr ettiğim erken fide yetiştirme usulleri i daha ameli bir şekilde bölümlere ayıran bu sütunlarda kayd ve teşrih edeceğim. Aynı zamanda mecmua sütunlarda neşredilecek öğütlerle erken, sağlam ve gürbüz fide yetiştirmek imkânlarının teminine muvaffakiyet elvereceğini de me'mul görmediğim için dir ki yalnız yazı ile verilecek izahattan ziyade bu önemli işi toprak üzerinde yapılacak tatbikata intikal ettirmek çarelerini de düşünüyorum.

Bu takdirdedir ki yaz kurusu mahsul alabilmek imkânları temin edilecek ve müstahsil de bütün bir yazın kızgın sıcaklığı altında döktüğü alın terinin kefaretini almak sonucuna varacaktır.

Kurs Destanı

Lâdikte egitmen kursu açıldı,
Cahillik koğuldu, ondan kaçıldı,
Köylere gör sen ne nurlar saçıldı,
Eğitmen kursudur, hak kursudur bu!

Dokuzyüz kırkbirde tebliğ dağıldı,
Tokatın ülkesi birden ayıldı,
Niksarın gencine heves yayıldı,
Eğitmen kursudur, hak kursudur bu!

Duyup ta işiten toplandı geldi,
Okulsuz köylerim şad oldu, güldü,
Eğitmen olmıyan geride kaldı,
Eğitmen kursudur, hak kursudur bu!

Kamlık'la Akpınar yuvadır kursa
Köylüler bilgiden revadır sorsa,
Kâzim:(köye şu kurs devadır) derse,
Eğitmen kursudur, hak kursudur bu!

Akpınarın suyu soğuktur kardan,
Tadını sorarsan tatlı şekerden,
Dersimi sorarsan Hüsnü Demir'den
Eğitmen kursudur hak kursudur bu

Öğretmenlerimiz hep bizden ulu
Gösterirler bize doğruluk yolu,
Müdürüm Nurettin Biriz'e bağlı,
Eğitmen kursudur, hak kursudur bu!

Bunu yazan Kâzim böyle bir fakir,
Mevlâ izin verir dersini okur,
Eriştik devlete Tanrıya şükür,
Eğitmen kursudur, hak kursudur bu.

Kâzım Kıyak

Samsun—Lâdik Akpınar köy Enstitüsü Eğitmen kursuundan

SAMSUN BEDEN TERBİYESİ
Bölgesinin Çalışmaları

Cum'huriyetin yirminci yılına girerken bu mesut tarihi o'gunluğun yurdu yurd olarak bizlere tanıtan, değerini ve varlığını belirten yirmi yıllık gelişme çağında kendisile birlikte geliştirdiği bir çok değer ve kıymetler arasında Sporumuzun da bir değer taşıdığı ve gelişme yoluna girdiği bu anda vilâyetimizin rubu asra yaklaşan ve oldukça uzun bir mazi taşıyan spor durumunu başlangıçtan itibaren gözden geçirmek ve belirtmek hiç te yersiz ve fazla bir şey olmaz sanırım.

Esasen mazinin milletlerin tekâmül seyrinde en kuvvetli amil oluşu sadece geçmişi anmak suretile basit bir hatırlayışın tesiri değildir. Takdir buyurulacağı veçhile uzun, kısa her geçen zamandan alınan intibah ve üstün insan zekâsının yorulmak bilmiyen çalışma ve araştırma etüdlerile yarattığı yeni yeni ihtiralar, bu ihtiralarla in-

Valimiz atletizm müsabakaları sonunda mükâfatları dağıtırken

sanlığa ve medeniyete yaptığı hizmet - ler iyinin yerine daha iyisini koyabil - me kudreti beşeri namütenahiliklere doğru götürmektedir.

Bu, nevilerine göre zaman itibari - le de değişen ilerleme ve inkişaflar bir çok sahada olduğu gibi sporda da çok bariz bir şekilde kendisini göstermiş bulunmâktadır.

Bunu ister dünya ölçüsile, ister aziz yurdumuz Türkiyemiz ölçüsile muha - keme edelim her iki şıkta da açık ve geniş farklarını kolaylıkla müşahede etmek kabildir. Bunları bu satırlar arasında bütün nevilerile sıralayarak saymak fazla bir faide temin eder mi? Halbuki okuyucuları yormadan kısaca temas etmek maksada vefa eder sanırım.

Başlangıcında bir yuvarlak meşinin bir, bir arkasından koşan, sürüklenen memleket çocukları bunu da çok az yerlerde ve mahdut bir kadro ile kötü şartlar altında adeta fedakârlıkla ya - pabiliyorlardı.

Şahsen maddî fedakârlıklara ve muhitten temin edebildikleri pek az yardımlara istinat ederek barınabili - yorlardı.

Hatırlardadır ki yirmi üç yıl evvel bir ilk okulun bahçesine sığınarak beş on tahtanın şekillendirerek vücutlan - dırdığı sahnede, açılan spor kulübünün bir yıllık yaşatma masrafına karşılık olsun diye verilen temsil muvaffaki - yetle başarılmış inanın, iradeli mem - leket çocuklarının bu sahada ilk zaferi olmuştu.

Gelebilenlerin takdir ve alkışlarını toplayan bu başarı muhitte büyük bir çokluğun da homurdanma ve tel'inine

Kırda atıcılık tâlimleri

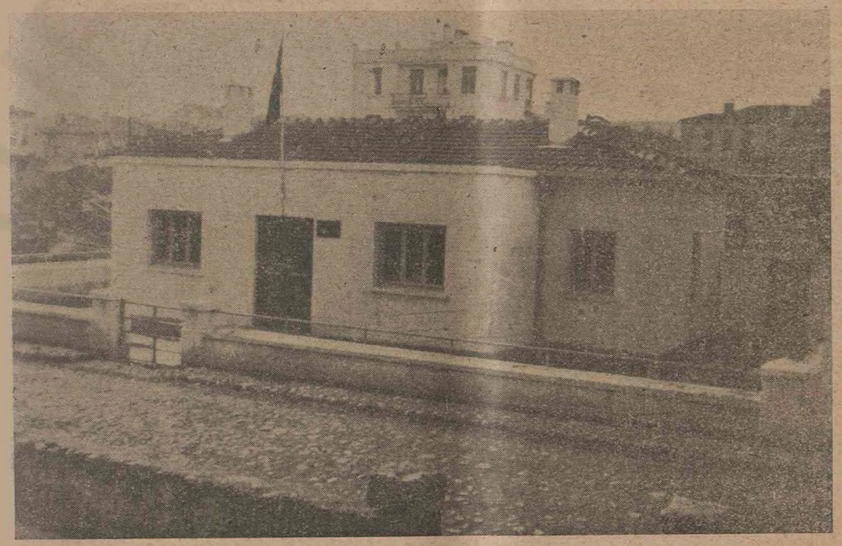
maruz kalmaktan hâli kalmamıştı. Yılmayan gençlik birçok dedikoduya rağmen ve na müsait şartlar içinde açtığı kulübünü maksadına elverişli bir şekilde yaşatıyordu ve yaşattı.

Yıllar geçtikçe bunu daha başka - ları da takip etti. O kadar suratlı bir inkişafa mazhar oldu ki nihayet üç sene içinde merkezde ilk kurulan İdman yurdu ile bunu takiben Alyıldız ve Zaferi millî kulüpleri Bafra ve Çar - şambada mevcut dört kulüp dolup boşalan gençlik yuvaları halini aldı.

Bu vaziyet karşısında ilk iş bey - nelmilel bir nizamnameile bu işi Tür - kiyemizde de organize etmek üzere kurulmuş Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı umumî nizamnamesi içinde düzenlenmesi kararını almış ve bu maksatla da Samsun İdman Mıntaka - sını 1338 yılında kurmuşlardı. Derhal şekilleşen teşekküller milletler arası spor kaidelerine uyarak faaliyetlerini çoğaltmağa ve muhitlerile temasa başladılar.

O kadar ki, vilâyet merkezimizde konforlu bir spor evi ve sonradan te - şekkül eden Halkspor, Samsunspor ve Karadeniz gücü evvelkilerle birlikte altı kulüp bir çatı altında gençlik meş heri altında kaynaşıyorlardı.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi spor sadece futboldan ibaretti.

Bölgemiz atış poligonu binası

Gerçi Türkiyenin baş şehirlerinde mahdut olmakla beraber çeşitli hare - ketler görülüyordu. Millî sporumuz olan güreş her zaman her yerde önemli durumunu, şerefli mazisini muhafaza ediyordu. Ve etmektedir de... Diğer milletlerin bir çoklarında ise itiraf edelim ki sporun her nevinde baş dön - dürücü bir suratla inkişaf bilhassa dikkati çekecek kadardır. Misal mı? İkinci cihan harbinin bariz vasfı gök -

leri kaplayan tayyaresi insan sinirlerini tahrip eden motor sesleri hep milyonlarca sportmen gençlerin kafa ve vücut kabiliyetlerile mütenasip olarak her gün daha suratla inkişaf ediyor ve çoğalıyor. Süngüsünü daha maharetle düşman bağrına sokan yine bilgili sportmen gençler değil mi ?

mal edilmek istenirken ve basit hareketler ve gösterilerden ziyade yurd müdafaasına elverişli kadınlı, erkekli bütünümüze şamil millete mal olacak bir tutumla yürümektedir. Kurulmuş ve kurulmakta olan tesislerile düne nazaran bugünkü spor nevilerinin her alan da günün icapları da nazarı dikkata

Futbol takımlarımızdan biri

Koğaladığını yakalayan tam atlet gençler, sportmenler değil mi ?

Evet bugün biz de istikametini almış olduğunu ve daha düzenli bir safhaya gireceğini inandığımız sporumuzun son beden terbiyesi kanunile dar kadrolara değil, memleket gençliğine alınmak suretile tatbik edilen proğramlar en güzel misalidir.

İşte Cumhuriyetin yirminci yılına girerken sporumuz da kendi öz gençliğinin harareti ile tam bir itminan, gürbüzlük ve neşe içinde yarına doğru dipdiri hız almaktadır.

***

Samsun ve Çevresinde Konuşulan

YOK ve KER Kelimeleri

Üzerinde Düşünce ve İncelemeler

Kâzım DİLCİMEN

Evimizde, annelerimiz arasında konuşulan öz türkçe kelimeleri, lûgatlerimizde bulunmasa ve yazı dilimizde kullanılmasa bile, biz yine onları kullanırız. Bugün tanıklariyle açıklanması kolaylaştığı için kullanageldiğimiz iki kelimeyi burada göstermek ve açıklamak istiyoruz.

Bunlardan birisi, hepimizin yani bütün türklerin kullandığı (**yok**) kelimesidir, fakat biz, bunu herkesin bildiği ve anladığı bir anlamda değil, diğer bir anlam da ifade ettiği için onu ele alıyoruz.

Küçüklüktenberi işitiriz:

—Bu tabakta yağ yoku varmış.

—Bu tasta yoğurt yoku var.

—Bu şişede gazyağı yoku varmış sütte de geçmiş.

—Oğlum, yemek yidin elinde ekmek yoku vardır, elini yıkamadan sokağa çıkma fukaralık getirir... v.b.

Yene Samsun'da söylenen iki sav «atalar sözü»:

Ayran dökülür akı kalır,
Yoğurt dökülür **yoku** kalır.

Eyi ile gez, **yoku** bulaşsın,
Kötü ile gez, b..u bulaşsın.

Gerek evde sık sık işittiğimiz, gerek atalar—sözünde geçen (**yok**) kelimesi hepimizin kullandığı anlamda değildi, bunun tam karşılığını bulamamak ve bilememekle beraber biz de bunu sık sık kullanırdık . (1)

Kelimenin karşılığını ilk önce Kaşgarlının divanında bulduk;

1 - Yok—Çanak bulaşığı. Bu kelime «**yak**» kelimesiyle birlikte [**yok yak**] şeklinde de kullanılır (III.4) (2).

2 - Yak yuk—Kaptaki bulaşıklık. Bu sözden alınarak [**ayak yuku**] denir ki kap bulaşığı demektir ve yene uzak hısımlara [**yak yuk kadeş**] denir. (III. 143.)

3 - Yak yuk—Kaptaki bulaşıklık, uzak hısımlara da [**yak yuk kadeş**] denir,ki uzak hısım demektir, sanki o bize kabın bulaşığı gibi yapışıktır. (III. 160.)

4 - Yukdı—Bulaşdı, sıvandı [ele yağ yukdı (=**bulaştı**)], [anın uyuzu ana yukdı (=**geçti**)]. Her hangi bir şey başka bir şeye bulaşır veya sıvaşırsa yene böyle denir. (III. 63.)

5 - Yukuldu—Tonga (**dona=elbiseye**) kara yukuldu, kara bulaşdı, kara sıvandı. Başkası da böyledir.(III 81.

6 - Yukturdı—Ol anın tonka (**elbisesine**) yıbar (**misk**) yukturdı (**sür-**

[1] Şebin Karahisarda bu kelime ayni yerlerde fakat (yoh) biçiminde kullanılır.

[2] — Divanı Lûgat—it—Türk tercümesi 3 — üncü cilt sahife 4. demek.

dürdü, bulaştırdı). (III. 96.).

Görülüyor ki önce **yok** suretinde okunup terceme edilen kelime sonradan her nedense hep **yuk** imlâsiyle okunup tesbit edilmiştir. Bunun muhakkak **yuk** veya **yok** suretinde okunması lâzımgeldiğini gösterir bir işaretimiz yoktur, zira, sesli harfleri Türkçeye göre pek az olan arap harfleriyle türkçeyi adam akıllı yazmanın imkânsızlığı bilhassa bu gibi kelimelerde açıkça görülüyor. Samsun ağzı, kelimenin hep **yok** biçiminde tesbit etmek lüzumunu gösterir, Maamafih bizim yoğurt, meyva dememize rağmen diğer Türk zümrelerinin yuğurt, meyve demesi gibi bunu da hoş görür ve öyle de kabul ederiz.

Kaşgarlının verdiği izahtan, kelimenin en çok **kab bulaşığı** anlamını ifade ettiğini görüyorsak ta gene **Ayak** yani **kap** kelimesiyle birlikte kullanıldığından anlıyoruz ki kelimenin içinde kap mânası da dahil olsaydı bunu ifade için tekrar kap kelimesini kullanmağa lüzum kalmazdı.

Bizim Atalar sözünde «iyinin yoku bulaşması» «yoğurdun yere yokunun buluşması» da kelimenin tam mânasile bulaşıklık ifade edemiyeceğini gösterir zira bulaşıklığında ayrıca söylendiğini görüyoruz. Bu belki de yalnızca **(koku ve rengi ile iz bırakmak)** gibi bir anlamı ifade etmektedir.

Yak yok tabirinin bir izafet olduğunu, yak kelimesinin yumuşayarak yağ şekline girmiş ve Samsun talaffuzu ile izafetin «yağ yoku» demek olduğunu şimdilik ileri sürmek bir hata teşkil etmiyeceğini zannederiz ki ikinci ismin sonuna gelmesi icap eden (i) harfinin bazan hiç kullanmadığını gösteren kelimelerimiz vardır; içton, içkur gibi ki bunların birincisi (iç donu=pantalon) [1] ikincisi ise **İç** kelimesi ile **Kuşak** anlamına gelen **kur** kelimesini ifade eder [2] ki hepimizin bildiği **uçkur** demektir.

Kaşgarlıya göre **yok** veya **yuk** kelimesi; kaptaki bulaşıklık. geçmek yani sirayet etmek, sıvanmak, sürünmek gibi karşılıklar anlatmaktadır, bu anlamlardan, uzak akraba, tavşanın suyunun suyu gibi bir anlamla ifade edilebilen akrabalara da söylenmekte olduğu anlaşılıyor ki bu da kelimenin mecazen olsun genişlediğini gösterir.

Bu neticeye vardıktan sonra «yak yuk kadeş» sözünü tekrar ele alalım: yak; yakın kelimesinin kökü olabilir. Bu kelime türkçedir. Müslümanlıktan önceki ski yazıtlarımızda buna rastlarız. Bugün nişanlı yerine «yağuklu yavuklu» kelimesini de kullanırız ki kıza yaklaşmış, akraba olmuş demektir Zaten akraba kelimesi de yakın anlamına cem'idir. Kadaş ise hısım=kısım demektir. Şu hale nazaran **yak kadeş** yalnız başına (yakın hısım) anlamına gelir halbuki **yuk kadaş**; (ancak iz kalmış hısım) manâsınadır. Öyle ise **yak yuk kadaş** (uzak, yakın hısım demek olur bu sözlerimizle **yak yuk kadaş** tabirine (yak kadeş) ve (yuk kadaş) sözlerinin birleşdirilmiş olmasından başka bir şey olmadığını belirtmek isteyor ve Kâşgarlı'nın bu söz ile yalnız **yuk kadaş** sözünün esas olduğunu anlatmağa çalıştığını zannediyoruz.

Kelimeyi başka lügatlerde de arayalım, orada da bunu aynen veya buna benzer bir ifade ile bulur manâsı da aşağı yukarı bulduğumuz manalara uyarsa, bu kelimenin yalnız Samsunda kullanılır, ne idüğü belirsiz, mahllî bir kelime olmayıp eskidenberi kullanılır ve bazı türk zümresi arasında yene kullanılan bir kelime olduğu kanığına varırız.

(Yok) kelimesi bizim bahsettiğimiz anlamda Kamusu Türkî ve Lehçeyi Osmani de yoktur.

Şeyh Süleyman Efendi-i Özebekiyül Buharî' nin 1298 ile 1300 Hicret yılında İstanbulda Mihran matbaasında bastırdığı 315 sahifelik «Lûgat i Çagatay ve Türki i Osmani» sinde bu kelime; **yukmak** biçiminde okunabilen bir imlâ ile ve **sirayet etmek, bulaşmak,** manasında zikredilmektedir. Bu kelime bizim söylediğimiz ve Kâşgarlıda da 6 yerde karşılığı gösterilen ayni kelime olduğunu anlamının birliğinden anlıyoruz.

Kelimenin eskiliği, yaygınlığı bu suretle ileri sürdükten, şeklini tesbit ve anlamının açıklığını gösterdikten sonra şimdi de hepimizin kullandığı bazı kelimeler üzerinde duralım :

Yoklamak—Bir şeyi tahkik ve teftiş etmek, vücut ve ademini tahkik etmek, taharri etmek, tecessüs eylemek (Şeyh. 306) [4]

Yoklamak: Var mı yok mu diye anlamağa çalışmak, taharri etmek, teftiş ve tahkik etmek, denemek, istifsarı hatır etmek, gözden geçirip künye defterine tatbik etmek (K.T.1565) [5]

Görülüyorki bizim bahsettiğimiz **yok** kelimesi yalnız başına bir isimdir. Toz kelimesinden tozmak, boya kelimesinden boyamak gibi yok kelimesinden yokmak masdarı meydana getirilmiş, şöyle bir dokunmak, içini ve hüviyetini anlamağa çalışmak, tahkik, teftiş ve tecessüs eylemek manasında da « boyadan boyalamak, tırmıktan tırmıklamak gibi» yok kelimesinden de diğer bir mastar yani yoklamak masdarı meydana gelmiş, anlamı da bulaşmak, sirayet etmek anlamlarına yakın olarak anlamağa çalışmak, aramak, denemek gibi anlamlar almıştır ki bu mastardan **yoklama** kelimesi de üremiştir, bu sözün «yoklanacak her hangi bir nesneyi şöyle bir temas ile meselâ koyunun semiz mi değil mi diye el ile dokunarak hüviyet ve vücudunu anlamağa çalışmak—vücut ve ademini tahkik ve taharri olduğunu , okullarda talebenin, kışlalarda askerin— ve yoklayan zatın da bu fiilden sonra artık orada bulunmıyacağını, zira tahkik ve taharri edilmiş ve her şeyin yolunda gittiği veya gitmediği anlaşılmış olduğunu hatırlamak icapeder. İşte kapta önce yağ vardı sonradan yağ veya yemek bitti, kap boşaldı ise de ondan kapta bir iz kalmıştır, dokunmuş ve gitmiştir, şimdi elimizle sürterek veya burnumuzla koklıyarak onun vücut veya ademi vücudunu anlıyabiliyoruz. Bu mulâhaza ve düşünce iledir ki yoklamak kelimesinide yukulmak, yukturmak ve yukmak gibi ayni kökten neşet etmiş bir kelime olduğunu ileri sürüyoruz.

Bu kelimelerin kökünün **yok** kelimesi olduğunu ileri sürerken bir türk kaidesince; ekser **(y)** harfiyle başlayan kelimelerin aslında mevcut olmadığı veya **(y)** harfinin Oğuzlar tarafından düşürüldüğünü hatırlıyalım ve **yok** kelimesini **(y)** harfinden ayıralım, kelime **(ok)** şeklinde belirmektedir.

[1] Abu Hayyan S. 9

[2] İbnimühenna lügati S 167 ve Kamusu Türk Bundan başka sonuna izafet (i)si getirilmesi lâzım, lirken getirilmiyen şehir isimlerimiz de vardır. Kırşeh (Gülşehir) Zonguldak, Tekirdağ, Çanakkale gibi ki bu lara Kırşehri, Tekirdağı, Zonkuldağı, Çanakkalesi d sek bugün hiç te garip gelmez. Adapazarına Adap zar diyen çoktur. Kasımpat=Kasımpatı da öyle, Dev kuş : Devekuşu. Abu hayyan S. 51

[4] Şeyh Süleyman Buharinin Çagatay lügatinde ve 306—ncı sahifede demektir.

[5] Şemsetttin Sami: Kamusu Türkî sahife 1565 demektir.

Ok: Yayla atılan mermi ki ucu sivri demirden ve arkası tüy şeklinde ince ve kısa bir değnektir (K. T. 211).

Ok'un bir başka biçimini (Oğuz)ların en büyük başbuğu (Oğuz Han) [asıl ismi Batır «Boğatır, Bahadir» Çince talâffuzu «Mote, Mete» dir] icad etmişti. [1] Hükümdar adının Oğuz, hümettiği zümrenin Oğuz, kelimesile Dokuz Oğuz On Oğuz gibi teşekküllerin, ve Türkçede cem edatı olarak «z» harfının kullanıldığı: ikiz, biz, geliriz gibi (Ok+uz= Oğuz) tahlili ile ok'un ayni zamanda pay anlamına geldiğini şimdilik sözümüzden uzak tutuyor ve asıl anladığımız anlamın üzerinde duruyoruz;

Ok, her hangi bir şeyi delmek, içine girmek ve onu yoketmek için evvelce atalarımızın pek ustaca kullandığı eski bir harp aleti olduğu malûmdur. Bu kelimede kesin olarak nüfuz etmek anlamı vardır. Bu takdirde yoklamak ve yoklama kelimesinde mevcut olan içine girerek vücut veya ademi vücudünü anlamak manası daha fazla açıklanmış ve kesinleşmiş olur.

Ok, kelimesinden, oklamak mastarın dan başka (okumak) mastarı da doğmuştur ki anlamı «yazılan bir nesneyi anlamak için gözden geçirmek [2] yazılmış bir şeyi gözden geçirip sesli ve ya sessiz kıraat etmek, öğrenmek, tahsil etmek» (K. T. 212) demektir.

Gazneli Mahmutla bir an için bir arada bulunan İsrail'é (Selçuklılardan Arslanbey) Gaznelinin «bana kuvvetçe ne kadar yardım edersin» sözüne karşı Arslan yabgunun sadakından, yelesinde işaretli bulunan bir ok çıkararak «Bu oku Oğuz kabilesi arasında dolaştırın size şu kadar yardım gelir» demiş, bu muhavere 3 ok çıkıncıya kadar devam etmiş ve Arslan Yabgu o zaman için buna imkân bulunmıyan muazzam bir kuvvetten bahsetmiştir. [3]

[1] Ziya Gökalp; Türk medeniyeti tarihi S. 211 ve müteakip.

(2) İbnil · mühenna tercemesi A. Battal, Abu Hay yan 17. İbnil · mühenna (okdı) sözünü ayrıca «teferrega ve tehallâ» yani bıraktı ve boşaldı diye terceme eder ki bir şey bir nesneden ayrılsa muhakkak vaktiyle o nesnenin içinde bulnuyordu sonradan boşaldı demek olur, Bu bizim bahsettiğimiz (yok) mefhumuna mükemmelen uyar. (S. 107) Fakat nedense A. Battal bu tercemeyi nazara almamış ve hiçte bizim yaptığımız tercemeyi kitabına geçirmemiştir

Bizim burada konumuz, bu muhavereyi tahlil veya tenkit değildir, yalnız dibi kırmızı veya başka bir işareti olan ok ile kabileden yardım ve kuvvet istendiğini söylemektir, işte bu muhavereyi eline alan Ziya Gökalp; Millî tetebbular mecmuasında yazdığı bir makalede okumak helimesinin bu âdetten çıktığını pek haklı olarak söyler. Yani okun ifade ettiği anlamı anlamak için ondaki işaretin manasına nüfuz etmek demektir. Binaenaleyh bugün bir takım çizgilerden ibaret olan yazının (yazı resim veya işaret demektir: Yazılı kaya ve yazma yemenide olduğu gibi) manasını anlamak ve aradaki şeye nüfuz etmekten okumak masdarı doğmuştur.

Okumak kelimesinin diğer bir anlamının da (davetetmek, çağırmak) olduğunu yukarıda söytemiştik.

Her hangi birini davet etmek veya bir şeyi konuşmak veyahut yardımını istemek için ona **ok** gönderildiğini de gene yukarıda göstermiştik, ok yerine sonradan bunun için **(Mum)** un kullanıldığını halk arasında yaşıyan bir tabirden veya ifadeden seziyoruz.

Samsunda, davet edilmediği halde mevzuubahs yere, gelen birinin münasebetsiz bir haliyle karşılanırsa

— Ben onu dibi kırmızı mumla mı çağırdım derler. Bundan mumun davet

[3] İlk selçuk reislerinin Oğuz kabilelerini toplamak için onlara ok gönderdiklerine dair Ravendi ve diğer şark, garp müelliflerine istinaden M. Fuat Köprülünün Orta zaman Türk hukuku müesseseleri (Belleten 5 · 6 S. 64 not 58) adlı makalesine bakınız.

için kullanılmakta olduğu açıkca anlaşılır. Mum da ok gibi uzun ve ucu sivri olduğu için olacak şehirlerde yerleşmiş halk arasında oka mukabil kullanılmıştır. Netekim mum manasında kullanılan **(Ovus)** kelimesinde ok sözü seziliyor [1] yalnız(k)harfi yerine(v)harfi söylenmiştir.

Çagatay lügatinin 309 uncu sayfasında da kalem karşılığı olarak **Yovuş** veya **Yuvuş** kelimesini görüyoruz. Bu kelime az çok bir değişiklikle—yene ok'a ve mum'a benzediği için olacak— **yok** kelimesinden neşet etmiştir Görülüyor ki türkçede kalem sözünün karşılığı vardır. Bundan niçin şüphe edilmeli ki kalem de yağ yoku yani yağın kaba bıraktığı iz gibi kâğıda bir iz bırakmış, kalemden kâğıda bir renk bir şey sirayet etmiştir, (Yoouş)ile(yok) kelimelerinin anlamında büyük bir benzerlik vardır.

Şözümüz (okumak) kelimesinde idi, bunun davet etmek manasına da geldiğini söylemistik, bu kelimeden **davet** karşılığı olarak **okuntu** ismi çıkmıştır. ki Samsun ve havalisinde Havzada ve hattâ Anadolunun daha başka yerlerin de kullanıldığı bilinir.

Ok kslimesini rahmetlik Necip Asım Balhasanoğlu, bir makalesinde **rif't** yani yükseklik ifade ettiğini söylemiş hattâ şimdi **yukarı** olarak kallandığımız fakat Anadolunun bir çok yerinde olduğu gibi Samsunda da **yokarı** diye talâffuz edilen kelimenin aslının (okarı) olacağını bildirmişti. Filhakika Türkçede sesli bir harf ile başlıyan kelime-

[1] Abu Hayyan 25 Kaşgarlı I inci cilt sayfa 58. yine Abu hayyanda Balavus mum anlamında kullanılır Balavus Afyonda balmumu anlamınadır. [Söz derleme dergisisi] ayni menba ve ayni anlamda Balğız (Konya) Samsunda bu kelimelerle ilgili olarak Balafur sözü saman ateşi yani gelip geçici alev anlamında kullanılır. (R) harfinin (z) harfi yerine geçtiğine örnek Samsunda daha bir çok kelimelerde vardır.

. Misal : Boğarsak=boğazsak (obur)

lerin başına ekseriya (y) olmak üzere bir takım harflerin eklenerek söylendiği [2] vakidir : Ildırım, Ildız, İtik» gibi ki, bugün biz bunları «yıldırım, yıldız, yitik» suretinde kullanıyoruz. Bu itibarla **yokarı** kelimesinin aslı **okarı** olabilirse de bunun rifat üst manasına kullanıldığı muhakkak değildir.

Ok'un yukarı atılması manasızdır, insanların daima Nemrud' auyması meğerki tabirat iktizası ola. Ok, hedefini delmek, hedefe nüfuz etmek için kullanılır, okla delinen, oklanan da yok olur. Şu halde **(yokarı)** kelimesi «gök'e nüfuz etmiş» gibi bir anlamı ifade etmiş olsa gerektir. Bu kelimeden «muktedir ve Allah» anlamına **(Oğan)** kelimesi doğmuştur, ki Allah, yere, göke nüfuz etmiş, herkesin içini, düşüncesini bilen bir ebediyet diye kabul edilmiyor mu?.. Öyle ise **(Oğan)** ın öz anlamı **(yok)** ve **(ok)** kelimesinin tahlili ile anlaşılabiliyor demektir. (k) harfinin (g) (ğ) harfleri ile yer değiştirdiği daima vakıdır. **(Ak)** kelimesinden **(Ağarmak)**, **(çok)** kelimesinden **(çoğalmak)** gibi. Hatta (k) harfi, yumşaya yumşaya büsbütün düşer de. Uluk, uluğ, ulu gibi.

Okşamak veya ohşamak : Ekseriya elimizle dokunarak, elimizin iç tarafını sevmek istediğimizin sırtına sürerek, delkederek, hafifçe elimizi kaldırıp indirerek muhabbet göstermek, samimiyet ifade etmek, gönül alarak sevmek demektir, sevilmek istenilen zatın —veya nesnenin — gönlü alınarak yükseltmek.... gibi bir anlamı vardır. Diğer bir anlamı da benzemek —muzun lezzeti, kavunun lezzetini okşar —

[2] Daha yukarıda söylediğimiz gibi bu kelimelerin ilk harfini teşkil eden (y) harfi Oğuzlar tarafından düşürülmüştür, fakat bizce bu her iki şekilde de devam etmiştir.

imtizaç etmek, uymak, andırmak ve yakışmak gibi anlamlarla ifade edile-bilir— bu iki renk birbirini okşamış, bu renk maviden fazla sarıyı okşuyor. deriz —

(Okşamak) Kelimesinin hemen bütün anlamlarında, bulaşıklık, sirayet, nüfuz etmek gibi anlamlara büyük bir benzerliği olduğu gibi ekseriya el ile temas ederek her hangi bir şey okşandığından bir şahsın diğer bir şahsa dokunması vardır fakat bunun izi maddi olarak kalmayıp manevi mahiyette dir. Nesneleri okşamakta da delk işi vardır, Alparslanın Diyarbakır kalesini okşaması gibi.

(Oğmak) kelimesinin el ile sığamak, sürtmek gibi bir manası vardır ki bunun da ayni kökten gelme bir mastar olduğu anlaşılıyor.

Hırsız demek olan **Oğrı veys Uğru** kelimesinin de bu kökten geldiği bellidir. Zira (oğru) bir şey çalmak için bir yere gitmiş oradan istediğini aldıktan sonra sıvışıp yok olmuştur. O, çaldığı yerde idi, sonra orayı terk etti şimdi o orada var iken yok olmuş, hırsızdan boşlamıştır fakat bir şey çalmış bir iz bir yokluk bırakmıştır.

Ok kelimesi bugün mevcut olmıyan anlamında kullandığımız **yok** kelimesinin ta kendisidirde. Ancak kelime (adem) yani hiç meydana gelmemiş, olmamış anlamında değil de mevcut iken bitmiş, sonu alınmış, sona ermiş, boşalmış bir nesne için kullanılırken tamamen ademi-mevcudiyet manasını almıştır.

Yok kelimesinin aslı olan **ok** kelimesindeki (k) harfının (h=kh) harfine döndüğü vakidir.—Çok=çoh gibi—

Of dedim, of dediler
ne derdin çoh dediler
yanıldım bi yol güldüm
hiç derdin yoh dediler.

[Sivasta duyduğum manilerden]

Oh kelimesi, İstanbul rumları arasında kullanılan ve **yok** anlamına gelen **ohi** kelimesini doğurmuştur. Kelimenin sonuna gelen (i) harfi rumların türkçe veya türkçeleşmiş kelimelere ekledikleri bir harftir.—Kaymakam yerine kaymakami, çam yerine çami çörek yerine çöreki—

Yokluk gibi elle tutulmaz, gözle görülmez bir sanma ve tasarlamanın da tamamen maddî bir anlam ifade eden **ok** veya bizim bahsettiğimiz **yok** kelimesinden sonradan hiç vücut bulmamış demek olan **yok** kelimesinin meydana geldiğine kanaat getiriyoruz ve bununla da (Bulaşmak, sirayet etmek, nüfuz etmek iz bırakmak) anlamının adem demek olan **yok** kelimesinden daha eski olduğunu ileri sürüyoruz.

Kökü «yok, yoğ, yoh, yuk, yuğ, yuh, yuğ, ok, oğ, oh, ov, o, yu, u» olan daha bir çok kelimeleri, üzerinde düşünerek bunların bir çoğunu birbirine bağlıyarak hepsinin bir asla ircaı kabil ise de biz burada Samsunda kullanılagelen **yok** kelimesinin önemini anlatmak için yazımızı yeter bulduk.

***

İkinci kelimemiz Ker kelimesidir.

Bu kelime **yok** (1) kelimesi kadar şümullü olmamakla beraber hiç değilse bir taraftan tarihî bir adı açıklayıp talâffuzunu ve anlamını kat'iyen tesbit ettiği gibi ekser halkımız tarafından kullanılıp İstanbul ağzını kullanan aydın zümreye garip gelen bir kelimenin kökünü göstererek onu gülünç olmaktan kurtardığı için bizce pek önemlidir.

(1) Yok kelimesinin zıddı olan var kelimesi için de bilhassa «Anadolu Halk ağzından söz derleme dergisi»ne dayanarak diğer bir makalemizi bir başka dergide neşredeceğiz.

Hatay'ın Türkiyeye tekrar bağlanması yıldönümü dolayısiyle, bundan bir kaç yıl önce Samsun Halkevi'nde Hatay ve Antakye' nin tarihini anlatırken söz «Birinci Haçlı seferi» ne geldi. **Kerboğa** adında bir komutanın idaresi altında kocaman bir kuvvetin yardıma gelmesi konusuna varmıştı. Bu münasebetle Türk başbuğu (Kerboğa) adının muhtelif zevat tarafından ayrı ayrı söylenip hatta ayrı ayrı yazıldığını ve anlamının da vazıh olmadığını söylemekle iktifa etmiş ve konferansa devam etmiştik.

Bu konferanstan bir haylı zaman sonra, aslı Samsunun «Töngel» köyünden olup babasının ileri görüşü sayesinde okullarda tahsil ederek, sonunda ilkokul öğretmeni olan, bir arkadaşımla şuradan buradan konuşurken söz—konferansımızda da bulunmuş olduğu için— bu **[Kerboğa]** kelimesine intikal etti.

Arkadaşım bana dedi ki : Bizim taraflarda yakışıklı, kusurdan, şişkinlik ve eğri büğrülükten münezzeh ineklere öküzlere **Ker-inek Ker-öküz** derler. Hatta güzel, yakışıklı kusursuz kızlara da **Ker kız** derler, yok eğer boynuzu kırık, güdük, gebeş, eğri büğrü ise **yapaz** vasfını kullanırlar. Ben bunu «ker» diye söyliyorum ama halk «ger» diyor. Kıza gız dedikleri gibi.

Bu sözlerin ve bilginin, önümde derhal bir ufuk açtığını gördüm :

Ker boğa adını başındaki **Ker** sözünün kat'i olarak anlamı ve söylenişi bilinmediği için Necip Asım Bal. Hasanoğlu bunu «Türk Tarihi» nde **Kır boğa** diye okuyup yazmıştı

Bay Mükrimin Halik Yinanç, o zamanlar yazımız arap harfleriyle yazıldığı için, nasıl okunması lâzımgeldiğine hiç dokunmadan «Mihrap Mecmuası» nda bu zatın biyografisini yapmıştı, fakat Ünüversitedeki takrirleri esnasında bu adı **Gür boğa** diye söylemişti.

Bay Akdes Nimet Kurat da Bizans kaynaklarına dayanarak **Kar boğa** diye okuyordu. (1)

Samsun çevresinde kelimenin **Ker** diye konuşulduğuna, anlamının da **yakışıklı** gibi bir ada uygun geldiğine hatta **Ker öküz, Ker kız** gibi her yakışıklı anlamına gelen yerde kullanıldığına ve aşağıda da arzedeceğimiz gibi tanıkları da mevcut olduğuna göre **Ker boğa** adının başındaki ilk sözün **Ker** olduğu katiyen anlaşılıyor, anlamı da meydana çıkıyor demektir.

Bizans kaynakları bu ifadeye yaklaşmış Necip Âsım ise uzaklaşmıştır. Arap harfleriyle yazılan **Kr** gür diye okunabilirse de anlamı artık anlaşılmış olduğundan artık öyle okuyup söylemeğe lüzum kalmamıştır.

Kelimenin **Ker** diye söylenişi, **yakışıklı** diye manâ verilişini gösterir elimizdeki hiç bir lügatte şahit bulamadık (Kaşgarlı, İbni Mühemna, Ebu Hayyan, Kavaidül külliye lizaptil-lügat it Türkiyye, Uygursözlüğü, Lehçetüllügat, Lehçei Osmani, Kamusu Türki v. b) Fakat işte Samsun dolayında yaşamakta olan bir kelimedir.

Bu kelimenin arapça ile ne anlam ne telâffuz bakımından tam bir benzeri yoktur, maamafih ilerideki sözümüze yarıyacağı için bu kelimeye nisbeten yakın bir telâffuz ve anlam taşıyan bir kelimeyi gözden geçirelim: (Kerr).

Kerr kelimesi dilimize de girmiştir; Köprülü Mehmet Paşanın şu sözünü B. Ahmet Refik (Köprülüler) adlı kita-

[1] Fuat Köprülü : Claud Caben'in le Diyâr Bakr au temps des premiers Urtukides adlı eseri hakkında intikadî makalesinde (Belleten 1 S. 287) bu kelimeyi doğru olarak «Ker - Boğa» şeklinde tesbit eimiştir.

bının ilk sahifesine koymuştur « Devleti Aliyye bizden hizmet ister, kerr-üfer ve haşmet istemez». Buradaki (kerrüfer) içten duyarak savaşa ve döğüşe atılma ve çekilme, lâfından alınmıştır, (Hazreti Ali) nin bir adı da (Haydarı kerrar) dır ki bu da bu kökten gelir. (Kerr-ü fer ve haşmet istemez) demek ise alımlı çalımlı yürümek ve yaşamak, haşem ve hadem yani uşak ve hademelerle dolaşarak caka satmak istemez demektir. [1]

Türkçe (ker kız, ker inek, ker boğa) ile görülüyor ki arapça **kerr** kelimesinin bir münasebeti yoktur. Fakat arapça **kerr** ve **fer** kelimeleri halk arasında (kerli ferli) den bozularak (kelli felli) şekline sokulmuş ve hemen bütün türkiyeliler tarafından da böylece kullanılmaktadır. [2]

Türkler arasında (r) harfinin bazan (l) harfine dönerek söylendiğini biliriz: rapor (laport), redif (ledif) birader (bilâder) servi (selvi), oyurgalamak (oyulgalamak=kaba, büyük, seyrek dikiş) umsuruk (umsuluk=sukutu hayala uğramak), herle=helle bir nevi un çorbası) gibi **kerli, ferli** sözü de **kelli, felli** olmuştur.

İstanbul ağzında, dolayısıyle Türkiye aydın zümresinde bir **keleş** sözü vardır. Bunu K. T. «başında kel eserleri bulunan, kel başlı, taslak **dazlak**» diye anlatmış, doğrudur, sonundaki (ş) benzeyiş ekidir, buna benzer başka kelimelerimiz de vardır; **köreş gebeş** ki köre benzer, gebe gibi şiş karınlı demektirler.

Keleş kelimesi tahkir için kullanılır, kel gibi anlamına gelirse de Anadolunun bir çok yerinde bu kelimenin (güzel, endamlı, şık, zarif) anlamına kullanıldığını (Türkiyede Halk ağzından söz derleme dergisi) nin 2-nci cildinden anlıyoruz ve kelimenin söylediğimiz anlamda 25 vilâyetden daha fazla vilâyetden derlendiğini öğreniyoruz, ayni yerde (iyi adam) tavlı sığır, boynuzları yukarı doğru olan sığır] anlamına da 3 vilâyetten derlenmiştir ki bizim bahsettiğimiz **ker** kelimesinin bozularak ve ondan üretilerek **keleş** şeklinin çıktığını görüyoruz ayni yerde **babayiğit, kabadayı, mert** anlamında da söylenildiğini gördüğümüz ve 6 vilâyetten derlenmiş olan **keleş** kelimesinin ise arapça **kerr** kelimesinden bozma olduğunu zannediyoruz.

(Keleş) in Muğladan derlenen bir anlamının da **At** olduğunu ayni menbadan öğreniyoruz. Ordu vilâyeti meclisi umumi azasından bir zat ta Ünyede güzel, yakışıklı ve çalımlı atlara **Keleş at** denildiğini bir gün bir münasebetle bize söylemişti.

Söz derleme dergisinde sözlerimizi tanıklıyan diğer kelimeler de vardır:

Kerit : Tavlı toprak (Bursa çevresinden)
Kele : Boğa, Tosun (12 vilâyetten derlenmiş)
Kele : Güzel, iyi (Çorum ve Maraştan)
Kerçiman : Evidaresi bilen, iyi tertip bilen (G. Antep)
Keremsemek : Hava soğuk iken yavaş yavaş ısınıp ılıklaşmak (Bolu, Çankırı)
Kele : Kız (Nevşehir, Maraş, Adana, Hacıbektaş)
Kelesek : Boğa isteyen inek (Denizli)

Yine Denizliden derlenen Keleşirmek sözünün de ayrıca bir önemi vardır, anlamını yine aynı yerden alıyorum : güzelleşerek büyümek. Burada hepimizin kullandığı **gelişmek** sözü hatıra gelebilirse de bunun da **Kerişmek** sözünün yumuşamasından ileri geldiğini söylemekle pek yersiz bir iddiada bulunmuş olmayız sanırım.

[1] Kerr ve fer kelimesinin anlamını bize açıklayan Sayın hocam Mükrimin Halil Yinanç'a burada teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

[2] Mamafih aslına uygun olarak yazılır da:
... kerli ferli ahbablar babamı hep tayyip ettiler....
Refik halid Karay ' Deli ilâveli ikinci tab s. 81

Ünüversite Haftasının Açılışı

Ünüversite haftası münasebetiyle Rektör General Prf. Tevfik Sağlam tarafından açılış nutku : 14-9-1943

Sayın dinleyicilerim,

İstanbul Ünüversitesi 1940 senesindenberi, aziz selefim ve sayın mebusumuz Ord. Prof. Cemil Bilsel'in teşebbüsü ile her sene sevgili yurdumuzun bir köşesinde bir Ünüversite haftası yapmaktadır.

Bu haftaların gayesi :

1 — Ünüversitemizin bilginleri tarafından bütün yurdu ve bilhassa haftanın yapıldığı şehri ve bölgeyi ilgilendiren bir kaç meseleyi bir taraftan sayın halkımızın, bir taraftan da orada çalışan değerli bilginlerimizin ve meslek adamlarının önünde açmak incelemek, bu hususlaki özel görüşlerini anlatmak onları o mesele üzerinde aydınlatmak, düşünmeğe, araştırmaya uyarmak.

2 — Ünüversitenin çalışmaları için muhtaç olduğu yapı malzemesinin yurdun her köşesinden toplamak, oralarda duydukları gördükleri, buldukları şeylerden yurtdaşlarımızın, değerli meslek adamlarının görgülerinden faydalanmak.

3 — Bunlarla beraber ve belki bunlardan daha üstün olmak üzere Türk'ü yüz yıllar boyunca dünyadaki ulusların ön sırasında yürüten ve en düşkün zamanlarında bile, onu yok etmeğe uğraşan bütün dünyaya karşı dimdik tutan o değer biçilmez enerjiyi en saf ve asil kaynağından almak, tazelemektir.

İşte bu amaçlarla kurulmuş olan Ünüversite haftasının dördüncüsünü bugün güzel Samsunda açmakla büyük bir bahtiyarlık duymaktayım.

Bu vesile ile her iyi şeyi seven ve koruyan Büyük Millî Şefimize, Ünüversitemizi bu teşebbüsünde teşvik ve himaye eden Büyük Millet meclisi Reisi Abdülhalik Rendaya, Başvekil Şükrü Saraçoğluna, Maarif Vekilimiz Hasan Âli Yücele ve Parti Genel sekreteri Memduh Şevket Esendala buradan derin saygılarımızı sunmayı bir borç bilirim. Bizi pek güzel karşılayan ve çalışmalarımız için her türlü kolaylığı gösteren Samsunun değerli Valisine, Komutanına, Belediye, Parti Reislerine, bütün dost ve arkadaşlarımıza, sayın Samsun halkına heyetimiz namına teşekkür eder, hepinizi saygı ile selâmlarım.

Samsunda Ünüversite Haftası

Orhan ÇAPLI

Bundan bir ay evvel Samsunlular, Sayın Ünüversite eski Rektörü ve saylavımız olan Profesör Cemil Bilsel tarafından bundan üç yıl evvel hayırlı temelleri atılan dördüncü ünüversite haftasını yaşadılar.

Başta Sayın valimiz olmak üzere en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün Samsunlular 14 Eylülden 19 Eylüle kadar devam eden « Ünüversite haftası »nda verilen her konferansı dikkat ve alâka ile dinleyerek, unutulamayacak olan vazife ve hakikatleri öğrenerek istifade etmiş oldular.

Hafta, Sayın Rektör Prof. Dr. Tevfik Sağlam'ın açış nutukları ile başladı. Sayın Rektör sözlerine başlarken, bilhassa ünüversite haftasının açılmasındaki gayeyi kısa ve fakat veciz olan;

1 — Ünüversite tedrisatına zemin olan varlıkları memleketin muhtefif yerlerinde tetkik etmek,

2 — Bu münasebetle muhitin icaplarına uyan konferanslar vermek, gibi iki noktada haftanın önemini belirtmiştir. Esasen hepimiz de hafta sonunda, muhitin icaplarına uygun ve ders verici konferanslarla kendilerini karşılaştırınca Sayın Rektörümüzün açış nutuklarındaki gayelerden birine vasıl olduğumuzu idrak etmiş bulunduk.

Hafta içinde: Verem, kanser, tütün, sıtma ve bu değerdeki mahalli olan muhtelif konular üzerinde söz alan Sayın Profesörlerimiz, başta Rektör de olmak üzere eksiklerimize işaret buyurarak, bunların tamamlanması husunu biz Samsunlulara bırakmışlardır.

Sayın Profesörlerimiz şunu göz önünde tutmalıdırlar ki, bilgi verici ve bizlere istifademiz bakımından yeni yeni kıymetler ilâve ettiren değerli konferanslarında Halkevi salonunun müsaadesizliği yüzünden belki de az bir dinleyici kütlesi vardı. Fakat bu az olan dinleyici kütlesi mevzuun önemini takdir ederek, evde, komşuda, kahvede ve hülâsa her yerde rastgeldiği her insana basit te olsa mevzuun önemli noktalarını anlatıyor ve böylelikle bugün Samsunlular: Bir verem dispanserinin açılmasına şehrin imarı hususunda bir yapı koperatifinin kurulmasına, kanser mücadelesinin ihdasına, vakıt geçirmeden başlamakta son derece acele gösteriyorlar.

«Ünüversite haftasını» kısaca hülâsa edecek olursak:

Samsunlular bir hafta devam eden ilim haftasında verilen konferanlardan hisseler alarak yeni yeni faydalı bilgilerle teçhiz edilmişlerdir. Valimizin de işaret buyurdukları gibi bize bir hafta kâfi gelmedi, bize haftalar ve aylar lâzımdı.

Kıymetli vakitlerini bizlere ayıran Rektör Prof. Dr. Tevfik Sağlam'a ve mesai arkadaşları Sayın Profesörlerimize Samsun halkevi adına saygı ve selâmlarımızın kabulünü arzetmeyi ödenmesi gereken bir borç bilirim.

HALKEVİ HABERLERİ

Geçen sayımızda açılacağını bildirdiğimiz (Britanyanın Beş Büyük Eseri) adlı sergi 3 Temmuz Cumartesi günü açılmış ve 5 Temmuz Pazrtesi günü kapanmıştır. [Sergi Atom, Southampton Belediyesi, Turbin, westminister hastanesi ve demir yolları] olmak üzere beş kısımdı. Güzel tertip edilmiş olan sergiyi bu kısa müddet zarfında bini geçen Samsunlu alâka ile gezmişlerdir.

C. H. P. Genel sekreterliğinin müsaadelerile İngiliz kültür heyeti öğretmenleri temmuz ayı içinde Evimiz salonlarında mevzu ve tarihlerini aşağıda yazdığımız konferanslar vermişlerdir. Şekispir ve Bernard Şov hakkındaki konferansları Dr. Liç Türkçe olarak vermiş, diğer altı konferansı tarih öğretmeni Emin Hekimgil Türkçeye çevirmiştir.

Birinci konferans 6 temmuz salı gecesi Bayan Liç'in (İngiliz Kadınları) konferansı idi. Valimiz, kalabalık ve seçkin dinleyiciler konferansa gelmişti. Halkevi başkanı Dr. Ahmet Hakkı Kuzucu kısa bir nutukla konferansı açtı. Konferansiyer Bayan Liç konferansı paragraf paragraf okuyor, arkadan Emin Hekimgil güzel bir tercüme ile türkçeye çeviriyordu. [İngiliz kadınlarının umumî hayatta erkeklerle yanyana yaşamaları ancak son elli sene için de olmuştur demiş, fakat İngiltere tarihinin daha ilk devirlerdenberi kadınların çok önemli anlarda başta oldukalrını kıraliçe Boetsia, on altıncı asırda Elizabeth, 19 uncu asırda Viktoryayı anlatmış, nihayet kadınların tahsil görüp görmemelerine aid fikirleri ve bu arada yazı yazmaya başlayan İngiliz kadınlarını anlatmış, Jane Austen Charlotte ve Emily Brontenin edebi şahsiyetlerini ve karakterlerini George Eliot'i kıyas ederek Florence Nightingalei ve hemşireliği ihdasını mücadelesini, nihayet kızların okuması mek için İngilterede mektepler açıldığını ve teplerdeki terbiye sistemini ve İngiliz kadınlarının sosyal hayatla olan alâkalarını ve siyasî hak için yapılan çetin uğraşmaları ve nihayet

Kezban Kızın Efesine

Her akşam dağları sararken duman,
Ovaya gururla bakarsın Efem...
Sürüler agıla indiği zaman,
Bir çoban ateşi yakarsın Efem...

Bilirim dağlardır senin vatanın.
Dört yana nam saldı o büyük şanın...
Kanına susayan kahbe düşmanın,
Alnına bir kurşun çakarsın Efem...

Kezban kız bekleyor bu gece seni.
Gül gibi kızarmış o beyaz teni
Sırtına giyince sen mor cepkeni,
Dağlardan su gibi akarsın Efem..

Ne oldu be efem?.. rengin sarardı
Kezbanın yanında birimi vardı ???.
Belkide aldandın... gözün kararadı..
Korkarım dünyayı yakarsın Efem....

A. Kemal ONUR

Türkiye gibi İngiltere kadınlarının da siyasî ve içtimaî memleket işlerinin hepsile uğraşmakta olduklarını mazide olduğu gibi bir memleketin bütün halkı tek bir gaye etrafında toplanır ve çalışırsa ancak hakiki bir ilerlemenin olacağını söylemiştir.]

8 Temmuz perşembe akşamı Londra, Gal ve Durham Ünüversiteleri konferansiyeri, Dr. Leech Shakespere ve oyunları adlı konferansında Şekispir'in yarattığı tipleri, hayatını zamanındaki tiyatro telâkkisini ve tiyatroyu, oyuncularını; komedi ve tarihi eserlerini bunlardan Beşinci Henry'i anlatarak Türk romancısı Reşat Nurinin Asker dönüşü adlı kısa diyaloğiyle mukayese etmiş, kral Leare geçerek parça okumuş ve üçyyüz yıl önce yaşayan Şekispir dil ve milliyet itibariyle bir çok milletlerden ayrı, fakat insanlığa olan vukufu, müsamaha ile görüşü onu hepimize yaklaştırmaktadır demiştir.

10 Temmuz cumartesi gecesi Corc Bernard Şovun oyunları adlı konferansında Dr. Liç Şov'un çeşitli edebiyat mevzulariyle uğraştığını İngiltere tiyatrosunun tekâmülünü ve 19 uncu asrın içtimaî durumunu tiyatro üzerindeki tesirini, hayatını, dul adamın evleri, Pygmalion (inanılmayacak kadar gerçek) adlı meşhur eserlerin tahlilini yapmış, Şov,un eserleri modern tiyatro edebiyatının parlak başarıları, yirminci asır medeniyetinin de temel taşı olduğunu söyleyerek sözlerini bitirmiştir.

14 Temmuzda Halkevi İngilizce öğretmeni İ. Jago İngilizcenin telâffuzu adlı konferansında İngilizcenin fonetiğini anlatmış ve Türkçe ile mukayese etmiştir. 16 temmuzda İngilizcenin grameri — Türkçe ile mukayese ederek iki dil arasındaki benzerlikler ve ayrılıklar bir çok misallerle anlatılmıştır.

21 Temmuz Çarşamba gecesi İ. Jago Büyük Britanyanın coğrafyası ve iklimi adlı konferansını harita ve projeksiyonla vermiştir.

26 Temmuz pazartesi Fener Bahçe kulübu antrenör'ü A. L. Prior Futbol tekniği adlı konferansında futbolun nasıl bir oyun olduğunu eski ve yenî usulleri, İngiliz takımlarının nasıl yetiştiğini ve Türk futbolcularının kıymetlerini ve oyun sistemlerini projeksiyonlu olarak vermiş alâka ile dinlenmiştir.

29 Temmuz perşembe gecesi İ. Jago (İngiliz tedris usulleri ve teşkilâtı) adlı konferansında kısaca İngiliz maarifinin tarihçesini yaparak, maarif gayelerini öğretmen ve talebe için düşünülenleri, karakter teşkilinin İngiliz maarifinde esas olduğunu ve mektepleri anlatmıştır. Bu konferansı öğretmen ve talebeler alâka ile takip etmiştir.

Millî günler :

Lozan muahedesinin yirminci yıl dönümü evimiz salonunda parlak bir törenle kutlandı. Valimiz, parti ve vilâyet erkânı, halkevi üyeleri ve kalabalık bir dinleyici istiklâl marşı ile törene başlamış Halkevi reisi Dr. kuzucu Lozanın büyüklüğü ve bugünün önemini belirten bir nutukla açmış, sonra nafia müdürü ve köycüler komitesi başkanı Tevfik İleri Lozan nedir, vatana karşı vazifelerimiz ve Türk milliyetini izah etmiş, Hüsamettin Atlı Hukuk bakımından Lozanı incelemiş tarih öğretmeni Emin Hekimgil de Cihan Harbi sonunda Türkiyenin durumunu ve Sevr muahedesinin nasıl imzalandığını, Lozanda çekilen sıkıntıyı her iki muahedeyi mukayese ederek ve Avrupalıların Lozan hakkındaki fikir ve mutalaalarını söyleyerek, Millî Şefin Büyük Millet Meclisinde Lozan hakkındaki tarihi nutkunu anlatmış merasime son verilmiştir.

26 Ağustos perşembe günü kurmay önyüzbaşı Cevdet Yamanoğlu [Baş kumandanlık meydan muharebesi] adlı konuşmasını halkevi hoparlöründe yaptı.

30 Ağustos zafer bayramı Cumhuriyet alanında yapılan törenden sonra evimiz hoparlöründe lise resim öğretmeni Hayri Engin yazdığı şiiri okumuş akşam da lise tarih öğretmeni Emin Hekimgil [Büyük Zafer] adlı konuşmasını yapmıştır.

Dil bayramının 11 inci yıl dönümü 26 Eylül pazar akşamı halkevi salonunda kutlanmış, törene sayın valimiz parti başkanımız ve meraklı dinleyiciler gelmiştir. Söz alan tarih öğretmeni Emin Hekimgil bugünün manâsını izah ederek kısaca Türk dilinin tarihçesini yapmış, dile karşı olan vazifelerimizi ve Türk dil kurumunun başarılarını; ilk okul öğretmeni Orhan Çaplı Türk dilinin mahiyetini anlatarak Dedekorkuttan misaller okumuş, tarih öğretmeni Kâzım Dilcimen orijinal bir araştırma olan [bar—var] kelimesini bir çok misallerle anlatmış ve bu suretle törene son verilmiştir.

Konferanslar :

Dil — Edebiyat komitesinin kararlaştırdığı haftalık yaz konferansları 18 Eylülde öğretmen Orhan Çaplının verdiği bir konferansla sona ermiştir. On beşi bulan bu konferanslar kış devresinde tekrar başlamak üzere şimdilik son bulmuştur.

Cumhuriyet Halk Partisinin kurulu şunun yirminci yıl dönümü münasebetile Halkevi hoparlörinde lise tarih öğretmeni Emin Hekimgil bir konferans vererek [Partimizin kuruluşunu ve tarihçesini anlatmış inkılâplarımızın yapılışındaki hizmetini belirtmiştir.]

Ünüversite haftası :

Ünüversite haftasının dördüncüsü bu yıl 14 Eylûl tarihinde Samsunda açılmış başta kıymetli Rektörümüz General Profesör Tevfik Sağlam olduğu halde tıp, hukuk, iktisat ve edebiyat fakülteleri profösör ve doçentleri 19 Eylüle kadar davam eden ihtisas ve halk konferanları vermişlerdir. Gündüzleri saat 17,30 dan 19 a kadar Kızılayda profesör doktorlarımız, Halkevi salonunda yine doktor, iktisatçı hukukçu ve edebiyatçı profösörlerimiz faydalı konferanslar vermişlerdir. Her gece halk için iki konferans verilmiştir. Rektörümuzün açış nutkunu bu sayımızda okuyucularımıza sunuyoruz. Bütün konferansları Ünüversitemiz basıp yayacağından ayrıca yazmıyoruz.

Bu hafta şehrimizde çok büyük tesir bırakmış, salon akşamları tamamen dolmuş ve biraz geç gelenler yer bulamamışlardır. Doktorlarımız memleket hastahanesinde ve doğumevinde hasta muayeneleri yapmışlar, profesörlerimiz Bafra, Çarşamba ve Lâdiğe giderek tetkikatta bulunmuşlardır. Heyete Halkevi bir akşam yemeği, öğretmenler adına maarif müdürü Doğanay bir

çay, Valimiz Rükneddin Nasuhioğlu bir akşam yemeği vermişlerdir.

Hafta 19 Eylül gecesi Rektöre vekâlet eden Hukuk Profesörü Mehmet Ali Bilgişin'in kısa bir nutkuyla kapanmış, Valimiz heyete teşekkürler ederek ünüversite haftasından Samsunluların çok istifadeleri olduğunu, şehrimizin eksiklerini tezelden tamamlamaya çalışmayı vaddetmiş, hafta sevinç için de bitmiştir.

Dil—Edebiyat komitemizin yazlık çalışmasından olarak haftada iki gün olmak üzere Halkevi hoparlöründe bir şiir saati açılmış, hevesli bir çok gençlerimiz millî, vatanî şiirler okuyarak hoparlör önünde söz söylemeğe ve hem de dinleyenlere zevk vermişlerdir. Şiir saatini komite idare heyeti üyesi öğretmen Orhan Çaplı idare etmiştir.

5 Birinciteşrin salı günü toprak ofis müfettişlerinden mühendis Ceniz [zelzeleden korunma] adlı çok faydalı bir konferans vermiştir.

Geziler :

12 Eylûl pazar günü köycülük komitesi Hacı İsmail köyüne gitmiş. Köy ve civari gezilerek hasta köylülere bakılmış, sabun dağıtılmış, fakir köylülere ilâç verilmiştir. Bu geziye Halkevi başkanı, bütün komite üyeleri, halkevi gençleri ve bandosu iştirak etmiştir.

Gelenler :

Yeni Parti müfettişimiz Bursa mebusu doktor Sadi Konuk şehrimize gelerek parti ve halkevi üyeleri tarafından karşılanmış ve partide ikinci seçmenler ve halkevi üyelerile görüşerek tanışmışlardır.

***

Mebuslarımız Halkevine gelerek idare heyeti ve halkevi üyelerile görüşmüşler evimizin çalışması hakkında verilen izahatı dinliyerek memnuniyetlerini beyan etmişler ve dilekleri not almışlardır.

***

İngilizce kursları kış devresi çalışmalarına başlamıştır. Bilmeyenlere mahsus yeni bir kurs bugünlerde açılmıştır. Dersler akşamları cumartesi pazar hariç saat 4,30 dan 6,45 e kadardır. Kursları tarih öğretmeni Emin Hekimgil idare etmektedir. Dersler daimî alâka ve rağbet görmektedir.

Genel sekreterliğin gönderdiği filimler temmuz ve ağustos aylarında salonda halka gösterilmiştir.

Sosyal yardım kolu yardıma muhtaçlara sabun dağıtmış, reçeteleri yaptırmış, yol parası bulamayanlara muavenet etmiştir. Şehrimize gelen ve iki torununun istikbalini düşünen istiklâl savaşı kadın kahramanlarımızdan Kara Fatmaya Ankaraya gitmesi için yardım sevenler ve sosyal yardım yol parası temin etmişlerdir.

Evimiz ikinciteşrinden itibaren kışlık çalışmalarına başlayacaktır. Bunun için komiteler çalışma programını hazırlamaktadırlar.

Neşriyat Müdürü : ***Emin Hekimgil*** — İmtiyaz sahibi : ***Dr. A. Hakkı Kuzucu***
Vilâyet Matbaası — Samsun

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

20 Kuruş